ANUL I. CLUJ, IANUARIE 1892. Nro 4.

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare de zece ori pe an. | Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN. | *Abonament 5 fl. (10 franci) pe an.*

LA ANUL NOU.

Poporul rumân din statul unguresc e cel mai fericit popor pe tot pământul acesta.

Tare îl iubim.

Toți, câți astăzi nădragi, sau pantaloni purtăm, cari dela opincă am ajuns la topănci, și cari n'am purtat odată opinci? îl ferim de vênt, de negură, de soare, de întunerec, nu cumva poporul iubit să sĕ rĕcească, să asude, să amețască.

Cu toții, câți sûntem, mici și mari, îi suridem, îl desmierdăm, îl gâdălim cu vorbe frumoase; zîua, noaptea îl îmbrobodim, ca pe o păpușă drăgălașă nu cumva să-i scadă frumseța, să-l ajungă ceva rĕu. Îl sfătuim: „Tu taci, tu ești subjugat, dacă te doare, nu te văieta, nu cugeta, nu-ți mânca sănĕtatea cu gânduri rele, aci sûntem noi, os din osul tĕu și sânge din sângele tĕu; ne vom văieta noi, vom vorbì, vom cugeta noi în numele tĕu, pentru tine! A ta dătorință este a te sporì, ca dobitoacele, a lucra pentru noi ca marha, — a plătì spesĕle noastre în „lupta de esistință".

Așa este! Și pre lângă toate acestea poporul rumân e totuși sĕrac, e totuși pricăjit. Lucră în ruptul capului, munca lui n'are sporiu; asudă din zî în zî, din an în an și nu și poate din hasna muncei sale cumpĕra nici curele la opinci; mâncă mălaiu, doarme pe scânduri, cojocul îi petecos, pruncii îi sûnt desbrăcați.

Cum să poate? Cărturarii nostri zîc, că sistemul de guvernare îl zugrumă, îl desbracă pe rumân. Zîc, că ungurul îl desbracă de toate cele ce le are în patria sa. Zîc, că ungurul e neam dușmănos, îl asupreste pe rumân. Zîc, că ungurul să îngrașă din sudoarea rumânului, că de unguri nu poate rumânul trăi în patria sa.

Drept să fie?! Minciună, despre care poporul rumân însuși e convins.

Poporul rumân și poporul unguresc la sate trăește într'o armonià cuvenită. Țĕranul unguresc și țĕranul rumân sûnt vecini buni prin sate, și n'au potcă la olaltă. Țĕranul ungur în vreme susigată îl ajută pe rumân, și rumânul iarăși pe ungur. O frățietate, o iubire domnește între aceste doue popoarĕ; frații în casa părinților nu trăesc mai bine, decât cum trăește rumânul cu ungurul. — De zĕci de ani în mii de sate nu s'a registrat un conflict între rumâni și unguri. Nu cunosc ei ură. Rumânii trăesc de la unguri; ungurul cumpĕră toate fructele rumânilor, el dă de lucru, ocupățiune rumânului, pentrucă la unguri îi averea, la rumân e sîrguința,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

munca brațelor, care fără iubirea ungurilor n'ar avea nici o valoare. Ungurul bani nu iă de la rumân, el numai îi dă. Rumânul plătește darea de stat, precum plătesc și celelalte popoare, dar' ungurului de chilin nu-i dă nici un ban.

Sĕrăcia rumânului are alte cause. Causĕle-su întru noi, întru aceia, care sûntem sânge din sângele și os din osul poporului rumân. Noi îl sĕrăcim pe popor; noi, cei ce de la opincă am ajuns la topânci, cari vorbim în numele poporului; abuzĕm de încrederea, iubirea poporului față de noi. Toți aceia, cari astăzi cu atâta trufiă și cu vaza binelui comun vorbesc în numele poporului rumân, ni o sug averea, puterea, sângele și mădua noastră; toți îl gâdălim pe la buzunariu, îl iubim, ca să ne provadă cu bani, ca să putem urla lumii despre neînțĕlegeri, conflicte și alte nebunii nevĕzute, neesistente între rumâni și unguri.

Toți câți am ajuns de la opincă la topânci, ne suim pe spatele poporului ca să ne ducă și mai departe, ca să fim și mai mari. Ne nutrim din sudoarea poporului și strîngem avere din fructele muncei poporului. Sûntem lacomi, nemilostivi, belim poporul. Țĕranul umblă cu clopul în mână după noi, și dacă nu ne îndoapă cu bani, n'are înaintea noastră nici o omenie. Trăim din spinarea poporului fără ca să-l omenim, să-l cruțăm, să-l întărim în munca sa. Poporul înaintea ochilor nostri e capră, pre care toți o mulgem; e oaie, pre care toți o tundem, o belim.

Noi sûntem pasivi, și dupăce sûntem pasivi și facem o politică de resistință pretindem de la popor, ca să ne nutrească pre toți, să ne crească domnișorii, și domnișoarele, să le câștige haine de mătasă, dupăce părinții îs apărătorii „causei naționale“ (!!) și făcătorii de rĕu, de gâlceavă între unguri și rumâni. Puncul de la sate nu poate azi trăi de domnii „anteluptători“ de „semizei naționali“, cari la olaltă amistuesc tot fruptul muncei rumânului.

La anul nou iarăși cu toții îl vom gâdăli poporul. Vom venì cu toții, și îi vom cere ajutorul și pre viitor. Ne vom făli cu iubirea, cu credința, cu sinceritatea cătră el. Ne vom făli toți de chilin, că care a fost mai mare apărător al causei rumânilor. Ne vom făli cu faptele noastre mărețe sĕvârșite spre binele comun al poporului rumân. Când cerem bani dela popor, cu toții sûntem la olaltă, într'o taberă; apoi hălăduim trei în șepte lături.

Vor venì mai 'nainte de toți tribuniști, pentrucă ei îsu cei mai lacomi, cei mai făloși cei mai de omenie. Cu căsălțan, cu slavici, cu baltes în frunte, și cu ceialalți fugiți, întemnițați, și vor zîce:

„Poporule! noi am fost apărătorii tĕi cei mai devotați, cei mai de omeniă. Noi sûntem fala ta. Fălește-te cu noi. Noi am vorbit în coloanele Tribunei în numele tĕu, am apărat causa națiunei în numele tĕu. Eu (slavici) om amfibial până am fost bine plătit, în patria natală, am ținut cu poporul rumân, apoi m'am lăpădat de el; am călĕtorit departe, la oalele cu carne grasă (în Rumânia), și astăzi de sub tufă lovesc în statul tĕu, în bărbații tĕi, în treburile tale. Eu (căsălțan) redactorul Tribunei, care odată am fost capul tribuniștilor, sum curentat pentru firea și natura tribuniștilor .... (dar' să nu luăm vorbele oamenilor de nimică pe buzĕle noastre). Am rĕmas cu (baltes) pe urmă, astăzi cu îți apĕr treburile tale, eu vorbesc în numele tĕu, eu îsu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

apărătorul destoinic al causei naționale și voiu rămânea până vor venì parale din București și până ce mi plătì și tu poporule și Diamandi Manole, leafa, sîmbria convențională. Noi la olaltă tribuniști te vom apĕra, te vom mântuì. Îl vom strînge tot gunoiul din Ungaria: defradațiuni, tălhării, uciderì, blăstĕmății sĕvîrșite de alte neamuri; atacuri personale, frecări copilărești, ură și pizmă în contra acelora, cari nu vor ținè cu noi; frunzărește coloanele Tribunei și te vei convinge, că numai și numai despre aceste am vorbit. Însă noi vom fi oameni de omeniă. Înaintea noastră va lumina Căsălțan și nu vom vorbì despre tálhăriile sĕvîrșite de noi înșine. Nu vom fura, afară de publicățiuni pentru „Foița Tribunei“ (Tigrul și fata). Pentru atâtea merite, fapte mărețe, poporule, caută bani și ne cinstește și cu încrederea, ca să putem fi și de aci încolo „apărătorii causei tale“.

Apoi vor venì cei de la Gazetă, de la foaia mincinoșilor, în frunte cu Aurel Murĕșan și acesta va zîce:

„Eu sûnt Iehova, Dumnezĕul poporului rumân, care te voiu scoate pre tine din pămêntul Egipetului, din casa servitutei. Nu te închina tribuniștilor, nici altora, numai înaintea mea; și înaintea cehilor, înaintea domnilor Kropacek, Iricek Krbek și Zaplacek, cari la olaltă atâta bine a făcut poporului rumân. Nu-ți aduci aminte? Sau nu cu aceștia la olaltă am zugrumat noi domnii vostri odată sub nemți toate libĕrtățile patriei? Nu cu Zaplacești am subjugat toată ființa omenească din patriă: pe unguri, pe rumâni, — noi domnii vostri? Nu-ți aduci aminte, când cântai:

Nemții, cu aufnam și protocol
Ne-au lăsat cu trupul gol.

Iarăși cu acestia ne asoțiem, ca să te facem iarăși așa de fericit. Pentru aceea noi, cu mine 41, ne-am dus la Praga și chiuind prin birturi am mâncat, am beut, am jucat în numele tĕu! Dar' bani poporule, bani!“

Și vor venì cei de la Rum. Revue, în frunte cu Diaconovics, și va zîce acesta:

„Nu crede, poporule, nici unuia. Eu însu omul ales din poporul ales; eu pot vorbì numai în numele poporului rumân. Așa este. Eu am sîngur dreptul, nu altul, pentrucă am trăit de la multe case. Odată fusĕiu în tabĕra ungurilor. Am fost sufletul „Patriei“, dar' patria nu m'a plătit bine; acum vorbesc nemțește și îți slugesc causa în limbă strĕină. Voiu hulì acum tot ce este unguresc; voiu mințî, precum nu va mințî nici Gazeta, nici Tribuna, dar' bani poporule, bani . . .“

Vor venì și cei de la Telgraful Roman, cari au doue fețe. C'o față să uită la regimul unguresc, cu ceialaltă la popor, și vor zîce:

„Noi sûntem politicianii cu doue cozi. Dacă sûntem vis à vis cu regimul îi facem frumosul; înaintea poporului sbierăm că e subjugat. Noi sûntem oamenii cu doue luntre . . . bani poporule, căci atâta înțelepție pretinde bani.

Plânge și plătește!“

Avem noi de toate. Avem și un comitet hulit „național“, acesta încă va venì și va zîce:

„Țĕranilor, făriți-vĕ de unguri! Nu votizați, nu vĕ folosiți de dreptul de vot. Nici sub nemți n'ați votizat. Abzîceți de drepturile voastre constituționale și țineți-vĕ de subjugați. Când ați poșezut voi atari drepturi? Nu știți voi de ce treabă e votul; — nu știe mocanul de ce treabă e șofranul. Drep-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tul acesta e al domnilor vostri; lăsați-l lor. Tu poporule fii pasivist; noi domnii vostri, după împrejurări, vom votiza cu unguri (Dr. Silasi et consortes) cu sêrbii, cu sașii; vom pacta pentru foloase private, pentru bani, cu partidele constituționale și apoi noi te vom conduce la urne, ca pre un popor subjugat! Noi vom hotărî că poporul român sĕ fie pasiv; noi sûntem domnii poporului, noi îi vom vinde alegătorii români, pre cum îș vinde gazda caprele. Apoi vom așterne „memorande“, prin care vom documenta, că poporul român e subjugat. O politică immorală convine poporului român, iar' nu o politică deschisă, chiară, constituțională“.

Am făcut institute de economii de credit, nu cumva rumânul să caute după bani la bănci ungurești. Am înființat 45 de institute. Cătră institutele aceste s'au îmbulzît indivizi esperați dintr'altele locuri. Vr'o 400—500 de domni și-a făcut venituri din chestia aceasta. Plătește poporule. Și vor venì și institutele de economii și credit și vor zîce:

„Aici sûntem și noi! De la băncile ungurești ai putut poporule lua bani cu 4—8 fl. la sută, acum capeți de la noi cu 12 fl. la sută și plătește și chizeșilor convenționali și usieriului și altora încă 12 fl., după 250 fl., vei căpĕta 200 fl. Dacă nu-i plăti usura regulat îți vom lua moșia, căsuța, vaca, capra, din gura copiilor laptele; te vom desbrăca, ca să strigi că ungurul ne zugrumă și legile ungurești ne golesc, ne belesc. Poporule fereștete de institutele de credit ungurești, banul tĕu e pentru noi, pentru domnii tĕi. Noi sûntem apĕrătorii banilor rumânilor, aici cu ei!“

Am făcut o „Asoțiaciune“ pentru „cultura poporului“ (!!) rumân. Am strîns bani de la uniți de la neuniți, de la unguri, de la sași și de la alte popoarĕ din patriă. Am apucat la o sumă frumușică. Și când au fost banii la olaltă, cu o sumă enormă (120.000 fl.), am clădit o școală de fetițe în Sibiu pentru neuniți. Am înființat o școală pentru domnișoarele domnilor rumâni, ca să 'nvețe limba francesă, la clavir. Am fundat o școală pentru fetițele domnilor, cari șar fi putut și într'alte institute câștiga creșterea cuvenită.

Va venì și „Asoțiaciunea“ pentru „cultura poporului“ (!!) rumân și va zîce:

„Feriți-vĕ de școlile ungurești! Aduceți bani cât de mulți, ca să fundăm și pentru domnișorii gingași o școală iarăși în Sibiu! Tu poporule poți aștepta, că ești subjugat de unguri, ești dedat cu nĕcazul, domnișorii nu pot rĕbda. Iată noi astăzi împărțîm știpendii domnișorilor netrebnici, nu după sĕrăcia lor și după testimoniile lor bune, ci după mărimea urei și a pizmii simțită în contra ungurilor și așĕzĕmintelor ungurești. Nu dăm noi altora bani, care 'su de alte cugete. Bani, poporule, bani; domnișoarele domnilor amistuesc mult!“

Vor venì advocații rumânești, cari s'au îngrășat din sudoarea poporului, îsu rîncezi de bogățîe. Și vĕzîndu-l pe rumân, în nĕcazurile sale, pălit și posomorît umblând de la ușă la ușă, cu clopul în mână, îi vor zîce:

„Nu te lăsa! Pâră până la moarte! Ungurul vrea să te beleascĕ. Bani omule, căci dreptate ai!“

Șapoi rumânul pierzîndu-și pâra, procatorul v'a suduì legea ungurească, care e făcută în contra rumânului ca să-și peardă pâra. „Bani rumânule căci pâra e perdută!“

Va venì Liga din București pentru unitatea culturală (!!) a rumânilor; — auziți rumânilor! „pentru unitatea poporului rumân“. Liga bucureșteană își va face ratioținiul său înaintea poporului cam astfel:

„Poporule! Am cheltuit 6000 lei cu sêrbătorile grecilor și ale sêrbilor de la Turnu-Severin. Toată urlătura de „Să trăiescă Unitatea rumână“ ne-a costat câte un leu, și tot toastul în contra ungurilor câte 100 lei. Mai avem să urlăm! Mai avem să-i dăm și Tribunei oare-care șoldă pentru strîngerea gunoiului din Ungaria Bani poporule, căci fără mâncare și beuturi, fără banchetuiri și chiuituri, fără a ne îmbeta — unitatea culturală nu poate învinge!“

Și vor venì și niște preoți „cu crucea 'n frunte“, cari ar avea dătorință a predica în sensul învețăturei creștinești iubire și înțelegere între oameni, cari ne spurcă bisericile cu inscripțiuni profane, aceștia încă vor venì și vor zîce:

„Ură, și iarăși ură! Rumânule nu iubì! Poți fura, poți fi betîv, poți fi prost, poți fi lacom și înșelător, poți robì, poți fi mișiel, fără omenie, numai nu iubì; numai ferește-te de unguri, și te vei mântuì!“

Cum să n'aibă rumânul an nou bun? Cum să nu palpiteze înima lui de bucurie vêzênd atâta dragoste la domnii sêi față de el, la atâta îngrijire despre el!

Plătește popi nedemni, plătește institute de credit, plătește advocați, asoțiaciuni, comitete jurnale, jurnalisti, Ligă și toate nebunile acestora, și până când toți aceștia cu politica cei mare banchetuesc și de buicci nu știu ce să facă, rumânului nu-i rêmâne numai mămăliga!

Iată ce mare jertfă trêbue adus pentru o politică immorală susținută cu forța de domnii nostri; o politică, a cărei devisă e: „Poporule, urește tot ce este ungurese!“

Pre lângă atâta jertfă rumânul în sat își are un dăscălu, alta nimic.

Oare ce ar fi, pre lângă o politică așa de tristă și dăunoasă, de poporul rumân, dacă nu s'ar afla archirei, cari și-ar jertfi toată averea pentru cultura și sprijinirea poporului rumân? Blajul și Oradea-mare e azi mângăerea poporului rumân! Mai avem noi bărbați credincioși cu iubire cătră popor. Aceștia-su atăcați, dejosîți de căsălțeni. Așa-su vremile!

Noi n'avem de cerut de la popor nimic. Nu-i cerem nici banii, nici încrederea; nu pretindem nici să ne ceteascâ Noi ni le tipărim cugetele noastre pentru un viitor, ca mai târziu să sê vadă, că în timpii cei nenorociți a fost un om, care a zîs, că politica urei n'a fost bună nici odată, că prietinii rumânilor nu trêbue căutați între cehi, între greci, între ruși, aci sûnt ei între noi, ungurii 'su amicii nostri naturali.

Una îi poftim poporului rumân: Să aibă tăria materială și spirituală ca să poată suferì lovitura oamenilor netrebnici.

Nu de unguri, ci de lăcomia domnilor sêi rêdicați din opinci să-l mântuiască Dumnezêu pe poporul rumân; căci de unguri sê poate ferì, dar' de lăcomia oamenilor sêi nici odată.

Grigoriu Moldovan.

tul acesta e al domnilor vostri; lăsați-l lor. Tu poporule fii pasivist; noi domnii vostri, după împrejurări, vom votiza cu unguri (Dr. Silasi et consortes) cu sêrbii, cu sașii; vom pacta pentru foloase private, pentru bani, cu partidele constituționale și apoi noi te vom conduce la urne, ca pre un popor subjugat! Noi vom hotărî că poporul român sĕ fie pasiv; noi sûntem domnii poporului, noi îi vom vinde alegătorii români, pre cum îș vinde gazda caprele. Apoi vom așterne „m e m o r a n d e“, prin care vom documenta, că poporul român e subjugat. O politică immorală convine poporului român, iar' nu o politică deschisă, chiară, constituțională“.

Am făcut institute de economii de credit, nu cumva rumânul să caute după bani la bănci ungurești. Am înființat 45 de institute. Cătră institutele aceste s'au îmbulzît indivizi esoperați dintr'altele locuri. Vr'o 400—500 de domni și-a făcut venituri din chestia aceasta. Plătește poporule. Și vor venì și institutele de economii și credit și vor zîce:

„Aici sûntem și noi! De la băncile ungurești ai putut poporule lua bani cu 4—8 fl. la sută, acum capeți de la noi cu 12 fl. la sută și plătește și chizeșilor convenționali și usieriului și altora încă 12 fl., după 250 fl., vei căpĕta 200 fl. Dacă nu-i plătì usura regulat îți vom lua moșia, căsuța, vaca, capra, din gura copiilor laptele; te vom desbrăca, ca să strigi că ungurul ne zugrumă și legile ungurești ne golesc, ne belesc. Poporule fereștete de institutele de credit ungurești, banul tĕu e pentru noi, pentru domnii tĕi. Noi sûntem apĕrătorii banilor rumânilor, aici cu ei!“

Am făcut o „A s o ț i a c i u n e“ pentru „c u l t u r a p o p o r u l u i“ (!!) rumân. Am strîns bani de la uniți de la neuniți, de la unguri, de la sași și de la alte popoarĕ din patriă. Am apucat la o sumă frumușică. Și când au fost banii la olaltă, cu o sumă enormă (120.000 fl.), am clădit o școală de fetițe în Sibiu pentru neuniți. Am înființat o școală pentru d o m n i ș o a r e l e d o m n i l o r r u m â n i, ca să 'nvețe limba francesă, la clavir. Am fundat o școală pentru fetițele domnilor, cari ș'ar fi putut și într'alte institute câștiga creșterea cuvenită.

Va venì și „Asoțiaciunea“ pentru „c u l t u r a p o p o r u l u i“ (!!) rumân și va zîce:

„Feriți-vĕ de școlile ungurești! Aduceți bani cât de mulți, ca să fundăm și pentru domnișorii gingași o școală iarăși în Sibiu! Tu poporule poți aștepta, că ești subjugat de unguri, ești dedat cu nĕcazul, domnișorii nu pot rĕbda. Iată noi astăzi împărțîm știpendii domnișorilor netrebnici, nu după sĕrăcia lor și după testimoniile lor bune, ci după mărimea urei și a pizmii sîmțîtă în contra ungurilor și așĕzĕmintelor ungurești. Nu dăm noi altora bani, care 'su de alte cugete. Bani, poporule, bani; domnișoarele domnilor amistuesc mult!“

Vor venì advocații rumânești, cari s'au îngrășat din sudoarea poporului, îsu rîncezi de bogățîe. Și vĕzîndu-l pe rumân, în nĕcazurile sale, pălit și posomorît umblând de la ușă la ușă, cu clopul în mână, îi vor zîce:

„Nu te lăsa! Pâră până la moarte! Ungurul vrea să te belească. Bani omule, căci dreptate ai!“

Ș'apoi rumânul pierzîndu-și pâra, procatorul v'a suduì legea ungurească, care e făcută în contra rumânului ca să-și peardă pâra. „Bani rumânule căci pâra e perdută!“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Va venì Liga din Bucureşti pentru unitatea culturală (!!) a rumânilor; — auzîţi rumânilor! „pentru unitatea poporului rumân“. Liga bucureşteană îşi va face raţioţiniul sĕu înaintea poporului cam astfel:

„Poporule! Am cheltuit 6000 lei cu sĕrbătorile grecilor şi ale sêrbilor de la Turnu-Severin. Toată urlătura de „Să trăescă Unitatea rumână“ ne-a costat câte un leu, şi tot toastul în contra ungurilor câte 100 lei. Mai avem să urlăm! Mai avem să-i dăm şi Tribunei oare-care şoldă pentru strîngerea gunoiului din Ungaria Bani poporule, căci fără mâncare şi beuturi, fără banchetuiri şi chiuituri, fără a ne îmbeta — unitatea culturală nu poate învinge!“

Şi vor venì şi nişte preoţi „cu crucea 'n frunte“, cari ar avea dătorinţă a predica în sensul învĕţĕturei creştineşti iubire şi înţĕlegere între oameni, cari ne spurcă bisericile cu inscripţiuni profane, aceştia încă vor venì şi vor zîce:

„Ură, şi iarăşi ură! Rumânule nu iubì! Poţi fura, poţi fi beţîv, poţi fi prost, poţi fi lacom şi înşelător, poţi robì, poţi fi mişiel, fără omenie, numai nu iubì; numai fereştete de unguri, şi te vei mântuì!“

Cum să n'aibă rumânul an nou bun? Cum să nu palpiteze înima lui de bucurie vĕzênd atâta dragoste la domnii sĕi faţă de el, la atâta îngrijire despre el!

Plăteşte popi nedemni, plăteşte institute de credit, plăteşte advocaţi, asoţiaciuni, comitete jurnale, jurnalisti, Ligă şi toate nebunile acestora, şi până când toţi aceştia cu politica cei mare banchetuesc şi de buieci nu ştiu ce să facă, rumânului nu-i rĕmâne numai mămăliga!

Iată ce mare jertfă trĕbue adus pentru o politică immorală susţinută cu forţa de domnii nostri; o politică, a cărei devisă e: „Poporule, urĕşte tot ce este unguresc!“

Pre lângă atâta jertfă rumânul în sat îşi are un dăscăluţ, alta nimic.

Oare ce ar fi, pre lângă o politică aşa de tristă şi dăunoasă, de poporul rumân, dacă nu s'ar afla archirei, cari şi-ar jertfi toată averea pentru cultura şi sprijinirea poporului rumân? Blajul şi Oradea-mare e azi mângăerea poporului rumân! Mai avem noi bărbaţi credincioşi cu iubire cătră popor. Aceştia-su atăcaţi, dejosiţi de căsălţeni. Aşa-su vremile!

Noi n'avem de cerut de la popor nimic. Nu-i cerem nici banii, nici încrederea; nu pretindem nici să ne cetească Noi ni le tipărim cugetele noastre pentru un viitor, ca mai târziu să sĕ vadă, că în timpii cei nenorociţi a fost un om, care a zîs, că politica urei n'a fost bună nici odată, că prietinii rumânilor nu trĕbue căutaţi între cehi, între greci, între ruşi, aci sûnt ei între noi, ungurii 'su amicii nostri naturali.

Una îi poftim poporului rumân:

Să aibă tăria materială şi spirituală ca să poată suferì lovitura oamenilor netrebnici.

Nu de unguri, ci de lăcomia domnilor sĕi rĕdicaţi din opinci să-l mântuiască Dumnezĕu pe poporul rumân; căci de unguri sĕ poate ferì, dar' de lăcomia oamenilor sĕi nici odată.

Grigoriu Moldovan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE

și filologia comparată dîn Rumânia în presente.

II.

(Urmare din nr. 3.)

Trecând la Etymologicum Magnum, a cărui întroducere din fasciclul prim cuprinde în sîne cercul de activitate, arată materialul limbistic ce are să fie tractat, cu următoarea împărțîre:

1. Opul nu va fi cu considerare numai la limba rumână literară de azi, ci mai vîrtos la cea vechiă și la cea poporală dimpreună cu dialectele ei cu tot.

Pentru limba cea mai vechie vor servì de isvoare:

2. Celea mai vechi tipărituri și manuscripte;

b) cuvintele sau zîcerile obveniente în limba slavică sau în alte limbi străine;

c) documentele vechi scrisĕ în limba rumână, edate sau n e e d a t e;

d) manuscriptele de dicționare sau glossarie rumâne vechi.

2. De isvoare pentru limba poporală și dialectele ei vor servì:

a) Cei mai populari scriitori moderni, ca și Alesandri, Costachi, Negruzzi, Antoniu Pann etc. și unul sau altul dintre scriitorii dela începutul seclului acestuia;

b) dicționare rumâne și colecțiuni de cuvinte, anume din începutul seclului acestuia; însă cernuți fiind toți cu escluderea neologismului;

c) poesia populară, narațiuni, zîcăli, proverbie, edate și n e e d a t e;

d) vechituri și dialecte culesĕ direct de pe buzĕle poporului, încât a conservat până azi graiul viu elementele dispărute din limba literară;

e) termini technici folosîți în industriă și istoria naturală.

Conform acestei statoriri la tot cuvîntul vor fi espusĕ în limba franceză sau latină, pre lîngă însĕmnările generale și următoarele pericope:

a) forma cea mai lățită a respectivului cuvînt, cu forma mai vechie sau mai nouă a dialectului;

b) deosĕbitele nuanțĕ, cu citarea exemplelor din isvoarĕ;

c) date referitoare la Istoria limbei și la derivățiune.

Ca acest op să cuprindă în sîne cât sĕ poate mai bine tesaurul limbei rumâne, Hașdĕu recurge la deus ex machina, că precum am amintit nu are premergători ca Adelung-Kampe; provoacă întreg poporul rumân, ca să fie zîlerii literaturei. Din acest motiv în fasciclul prim adresază 206 întrebări deosĕbite la toți rumânii, dintre cari la partea cea mai mare sûnt chiemați a rĕspunde preoții și învĕțătorii, ajutând la rădicarea edificiului grandios prin adunarea materialului. Oare mânile neprecipătoare la architectură nu vor fi spre dauna solidității acestui edificiu?!

În loc de întroducere auctorul ca continuare întră de odată în medias res, folosînd ocasiunea spre desvoltarea conceptului etymologiei. (Ce e etymologia? Cum sĕ amestecă limbile? In ce constă fisonomia limbilor?) Într'un tractat destul de popular, în loc de a sĕ ocupa cu generalități goale. La întrebarea ultimă statorește un sine qua non principiu foarte esențial la redactarea corectă a unui dicționar, înțĕleg legea de circulățiune, „pre care așa zîce Hașdĕu — Cihac redactorul dicționariului etymologic, nebăgându-o în samă, a comis o eroare mare“.

Cihac adecă zîce: „L'élément latin de la langue roumaine ne représente guère aujourd' hui qu'un cinquième de son vocabulaire, tandis que l'élément s l a v e y entre pour le double ou pour $^2/_5$ à pen près . . . .“ Mai departe „les éléments turcs presque un cinquième du vocabulaire roumain“ [1]; cu alte cuvinte: după Cihac limba rumână constă din:

$^1/_5$ parte cuvinte de origine latină,
$^1/_5$ parte cuvinte turcești,
$^2/_5$ parte cuvinte slave și
$^1/_5$ parte cuvinte mixte (maghiare, germâne, albanezĕ etc.)

E foarte natural, că arĕtarea acestei

[1]) Cihac, Diction. d' Etym. daco-romane, tom. II. pag. VIII. și XII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

proporțiuni nefavorabile a influințat foarte deprimător asupra falei temute a învețaților români, și astfel legea circulățiunei aplicată de Hașdĕu a influințat ca un balsam alinător asupra unei rane, care din ce în ce începe a sĕ învenina mai tare. Chiar nu sum aplicat am apropria combinățiunile, deducțiunile etymologice și resultatul constatat de Cihac în plenitudinea sa; ci mai în jos voiu arĕta chiar, că nu odată cunoaște rĕu adevĕrul și că la construirea formelor de cuvinte collaterale nu respectează legile limbei; însă și aceea e adevĕrat, că Hașdĕu încă ajunge la extreme prin nisuințele lui ultrapuristice, ceea ce detrage foarte mult din obiectivitatea unui om de știință. Hașdĕu adecă esclamă scandalisat [1]): „Cihac cutează a afirma, cumcă în limba rumână elementele strĕine îs cu mult mai multe, decât cele latine. Să ne arete din limba rumână un viers sau o zîcală mai puțin de cinci strofe, în care cuvintele să nu fie rumânești ci strĕine. Noi (Hașdĕu) însă îi putem cita din poesia populară o strofă [2]) și încă din Dobroja, în care nu sĕ află nici barĕm un cuvînt slavic sau turcesc; cu toate că pre acest teritor au fost mai influințată limba rumână.

Strofa e următoarea:

Vara vine, iarna trece,
N'am cu cine mai petrece;
Și cu cine am avut,
Vai de mine, l'am perdut!
L'a mâncat negrul pĕmênt,
La biserică 'n mormênt!

Ver [3]) venit, hibernum (tempus) traiicit,
Non habeo, cum quonam magis pertraiiciam;
Sic (?) cum quonam habui,
Vae de mĕ, illum perdidi!
Illum manducavit nigrum pavimentum!
Ad basilicam in monumento!

După aceasta cu conștiința unei logice neperfecte, ca și cum cu o apucătură i-ar fi succes a deslega nodul gordian, triumfător continuă astfel: „Iată, câte cuvinte, tot atâtea îs latine ne fiind nici un element străin întru ele.“

[1]) Etymologicum Magnum. Introducere pag. 50—51.

[2]) Strofa citată de Hașdĕu — nu să poate referi la poesia întreagă — de sigur după scrutare îndelungată a ajuns la cunoștința auctorului, nu Hașdeu e primul, care cu atare argumentare voiește a deslega nodul gordian.

[3]) Traducerea latină o am compus din cuvintele latine ale lui Hașdĕu.

Astăzi însă nici un popor nu să poate lăuda cu o limbă curată și neinfluințată de alte limbi strĕine. În limba englesă să află 22,000 de cuvinte, după dicționariul cel mai perfect. Dintre acestea 22,000 de cuvinte, 15,000 sûnt atari, pre cari le poate înțĕlege ori și cine, cine vorbește limba latină, franceză și italiană, aproape 3000 sûnt de origine germână și astfel abia rĕmân 4000, pre cari le recunoaște filologia de rĕmășițele limbei brittice vechi. Si ce daună sufere limba englesă din acestea date numerice nefavorabile? Mai de grabă sau mai târziu să va trezi și poporul rumân din aceea amețală patriotică, care l'a făcut preocupat tîmp îndelungat; mai de grabă sau mai târziu trĕbue să înțĕleagă aceea axiomă, că atingerea deasă a poporului rumân cu alte popoarĕ a lăsat urme neșterse și în limba rumână, și că în urmă cuvintele strĕine dintr'o limbă îs toți atâța martori ai culturei spirituali, precum o esprimă aceasta și Schelling foarte caracteristic:

„Viel fremdwörter, viel kulturwerkehr!
Viel entlehnt, viel gelernt!“

De astă-dată nu voiu atinge demonstrarea întrebărei ethnografice; deoare-ce aceasta o au tractat în deajuns dintre germâni: Engel, Sulzer, Eder, Roesler, Jung etc; iar' dintre rumâni: *Șincai*, Laurian, Murgu, Xenopol, Odobescu, Onciul. La noi s'a ocupat cu aceasta întrebare numai Paul Hunfalvy. Opul sĕu „Die Rumänen und ihre Ansprüche“ e arsenalul datelor celor mai nouĕ, care ocupă locul prim între opurile de soiul acesta apărute până acum, atât ce atinge basa scrutărilor, ce atinge alegerea materialului vast prin o critică severă cât și prin puterea argumentării. La opurile, de acest soiu apărute mai 'nainte, la toate sau făcut reflesiuni; cu argumentările din opul lui Hunfalvy până acum nime nu s'a luptat, sau doară vîntul loviturei strivitoare, apparatul mare a învețatului nostru a influințat în mod amețitor asupra inimicului, așa încât în trezîrea primă nu voiește nimenea a păși pe arenă fără de scutul scrutării științifice. Atâta despre chestiunea ethnografiei și tot odată și despre desmintirea continuității. Continuitate și limbă însă sûnt astfel de concepte heterogene, cari nici decum nu să eschid una pre ceialaltă, ci precum concede chiar și Paul Hunfalvy, sûnt coefi-

cienți, cari încap unul lângă altul, adecă: și după decursul cel mai nefavoritor despre lămurirea chestiunei continuității totuși mai restă încă întrebarea despre limbă, referitor la care, cu ajutoriul mijloacelor date de limbistică și etymologiă, folosîndu-le bine acestea, trĕbue să ne dăm espresiune acelei convingere, că limba rumână fără îndoială are trăsuri comune cu cea latină!

În partea derivătoare a Etymologicum Mangnum-ului în locul prim vor fi prelucrate opurile lui Cihac, și adecă:

„Dictionaire d' Etymologie daco-romane."

a) Éléments latins, 1 vol. Frankfourt s. M. 1870.

b) Éléments slaves, magyares, turcs, grecs-moderne et albanais, Frankfourt s. M. 1870.

Însă, după cum am amintit și mai sus, Hașdĕu încât sĕ poate va lucra independent de acest op; parte pentru direcțiunea nefavorabilă a acestui op referitoare la elementele rumâne, parte însă, pentru-că trĕbue să ocupe loc independent din causa înaintării groaznice a filologiei comparate, a cărei învingeri începênd din 1870 încoace, între marginile posibilității, trĕbue să le iee în considerare.

Cihac astfel scrie în întroducerea pusă înaintea dicționariului sĕu pag. VIII.: „aproape toate dialectele slavice au contribuit mult puțin la îmbogățîrea limbei rumâne; însă partea cea mai mare a cuvintelor împrumutate are de a o mulțămi limbei slavice sau slavone, ori celei bulgare veche. Aserțiunea aceasta din urmă nu va pune pe nimenea în uimire, dacă vom lua în considerare, că între rumâni au lățît creștinismul slavii din Panonia, cari pe acelea timpuri locuiau în Dacia și în Ungaria pe ambele părți a Dunărei, și vorbeau dialectul slavon. Rumânii apoi după aceea au folosît aceasta limbă, bisericească, până în seclul al XVIII-lea, care limbă apoi de sîne să înțĕlege a primit toate întocmirile acelei limbe, etc."

Cihac pentru aceasta aserțiune nici n'a încunjurat obsĕrvările criticilor *furioși*; l'a timbrat de scriitor *tendențios*, care voiește a scărî valoarea adevĕrată a limbei rumâne. Intre alții și George Chitz, fost ministru rumân, încă scrie un articlu, esprimându-și critica sa negativă în forma unei epistole adresată lui Cihac:

„Mein Nobler Cavalier!

„Ich nehme die Courage an Sie persönlich zu appelliren und Ihren moralisch und rationalisch zu recomandieren, dass Sie ein anderes Mal den romänischen Dialekt mit mehr Impartialität und Intelligenz studiren sollen, damit Sie die Noblesse und die Purität, sowie die Antiquität und die Classicität dieses harmonisch — poetischen Dialectes nicht ignoriren mögen! Verstehen Sie, mein nobler Cavalier?" [1]).

In postscriptul scurt apoi adresază următoarea întrebare: „ce părere ți-ai da despre limba germână cultă și științifică? Din cinci părți câte ai recunoaște de origine latină, câte de origine franceză, și a câtea parte, din acelea cinci, ar rĕmânea curat germâne?"

Aceasta e o a două manifestare a criticei negative, căreia îi lipsește obiectivitatea serioasă, și care fără îndoială e o observare naivă, care s'ar nimeri foarte bine într'o foaie comică sau humoristică!

Cihac are merite mari pentru literatura rumână, cari fieșt care rumân, care s'a rădicat la nivelul scrutărilor sale, trĕbue să le recunoască necondițional. Cihac dispune de un apparat mare, el a îmbogățît literatura rumână cu un op epocal; Academia franceză i-a și premiat dicționariul amintit. E drept, că cu toate acestea nu e eschisă posibilitatea, că el nu umblă ici-colea pe căi rĕtăcite și nu va fi departe de adevărul apodictic; căci filologia comparată e așa de protentică, încât și cel ce respectează mai strict legile limbisticei, și cel ce scrutează mai conștiencios încă poate ajunge foarte ușor în acel labirint de sunete, unde acumulațiile secrete îi tîmpesc sîmțîrile și supunêndu-sĕ sau sunetului afin, sau basându-și pe hipothesĕ deducerile, acestea le aduce de bani buni în circulățiune, sau, precum să esprimă foarte caracteristic Augustin: ut somniorum interpretatio, ita verborum origo pro cuiusque ingenio iudicatur, (precum tîl-

[1]) „Nobilul meu Cavaler!" „Îm ieu libertatea a mĕ adresa în persoană și a Vĕ recomênda Dvoastră moralminte și raționalminte, că Dvoastră de altădată să studia-ți cu mai mare imparțialitate și inteligință dialectul rumân, dacă Dvoastră nu voi-ți a ignora nobleța și puritatea, precum și antiquitatea și classicitatea acestui dialect poetic-harmonic! Intĕlege-ți Dvoastră nobilul meu Cavaler?".

cuirea visurilor, așa și originea cuvintelor să lasă agerimei fieștecui.)

La noi, despre derivarea cuvintelor române, și mai întâi și mai 'napoi a vorbit tot numai Paul Hunfalvy în foile periodice „Nyelv tudományi Közlemények“ [1]), (Comunicări limbistice) și în „Literarische Berichte aus Ungarn,“ unde în mai multe rînduri a desvoltat, cu mai mult sau mai puțin noroc, originea ataror cuvinte române (întreb, spĕl, ficior, galben, învĕț, stînga, pădure etc.), cari au fost recunoscute de origine latină din partea limbisticilor români.

Eu cu aceasta ocasiune, conform titlului acestei disertățiuni voiu vorbì la acest obiect, însă numai pre scurt voiu arĕta una sau alta dintre erorile din dicționariul etimologic alui Cihac, p. e. la cuvîntul fĕrtat [2]) cetim acestea: „fărtat, pour făderat transposé en fărdat, fărtat“ (fărtat, în loc de făderat, transpus fiind în fărdat apoi fărtat). După el acest cuvînt să derivă dela latinul foederat:

In disertățiunea lui Quintescu „de diminutivis linguae rumanicae vulgo Valachicae nominatae“ la pag. 31 cetim, că fĕrtat e identic cu cuvîntul frate, și adecă: fărtat, de frate syllaba ră în ar commutata et admirabile est Diezium Grammatik der rom. Sprachen I. pag. 90 nota sec. affere potuisse, vocabulum fărtat ad „foederatus“ reducendum esse.

Pe basa lui Diez Cihac și ceialalți limbisti români au folosît bucuroși aceasta apucătură norocoasă [3]), și George Missail [4]) primește cu bucurià aceasta ocasiune spre esplicarea acestui lucru, că poporul român a fost totdeauna un bun aliat (foederatus), și luptător fidel; despre care însușire documentează în deajuns — după dînsul — aceea agrăire vrednică: fĕrtate (foederate)!

Derivățiunea lui Quintescu să rĕstoarnă de sîne, deoarece în cuvîntul frate ori cum vom loca literile, nu va eși cuvîntul fĕrtate; apoi nici deducerea lui Diez, și după el alui Cihac nu e corĕspunzătoare, căci din cuvîntul foederat numai cu ignorarea legilor limbistice va putea eși fărtate. În dicționariul mare al Academiei numai atâta cetim, că fĕrtat însĕmnează sodalis, socius, amicus. —

Heliade Rădulescu acest cuvînt îl derivă dela turcescul orta, în plural ortale: mulțime, societate. Iar' după Alesandri e formă sincopată dela fără tată; far' tat', adecă fără tată (orfan)!

Derivarea lui Heliade pentru aceea nui corectă, pentru-că aceasta formă fĕrtate nu să poate deriva și esplica nici pe basa legilor regulate a foneticei, nici pre basa analogiei, nici pe basa etimologiei populare, afară de aceea acest cuvînt să folosește și azi în părțile bihorului: ortac (soț), ortăcie (societate, prietinie [5]). Despre forma fără tată tac; deoarece o cuget numai de o observare humoristică din partea lui Alesandri. După părerea mea de urma acestui cuvînt fără îndoială dăm în limba grecă; vocativul dela φέρτατος e φέρτατε, care și în limba grecă însĕmnează „om de caractĕr, om brav, om bun“ [6]). In limba rumână încă de comun în vocativ obvine înainte, și în înțĕlesul cuvîntului întru toate e identic cu cel grecesc. De aici urmează că și scrierea lui numai astfel e corectă: fĕrtate!

În dicționariul lui Cihac partea „éléments magyars“ între altele mi s'au oprit ochii asupra cuvîntului „benga“ [7]). El scrie acolo adecă, că cuvîntul benga să derivă dela cuvîntul maghiar *béna;* și luându-și înțĕlesul din exemplul citat, „lua-te-ar benga (que le diable t'emporte), însĕmnează: drac.

Fiindcă dicționarele române nu dau nici o deslușire referitoare la acest cuvînt, curiositatea m'a îndemnat, să întreb de un țĕran că cunoaște el acest cuvînt, și ce însemnează el? Da, îl cunosc, fù rĕspunsul țĕranului, dar' nu e cuvînt român, ci e țîgănesc. D'apoi în ce înțĕles (sens) îl folosĕsc? întrebăi mai de parte de om. Adămi un esemplu! La aceasta îmi rĕspunsĕ: „Já la bénga, moré!“ astfel să îndatinează a zîce țîganul, când voiește a mâna mai încolo pre puradău.

---

[1]) Nyelvtudományi közlemények: 1877. I. k., 2 füz. 1878. II. k., 3 füz. és 364 l.

[2]) Dict. d' Etym. I. pag. 88.

[3]) Adecă, că fĕrtat să derivă din latinul foederatus.

[4]) Datinele, obiceiurile și tradițiunile poporului român. Columna lui Trsian 1870.

[5]) Despre proprietățile dialectului din Bihor. Conv. Lit., 1887. Nr. 12. pag. 1014 etc.

[6]) Cufr. Passow, Wörterbuch der griech. Spr. t. 4. la cuvîntul φέρτατος.

[7]) Dictionaire. t. II. p. 481.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După acestea am început a esamina starea faptică, am căzut pe cugete, că oare ce a putut duce pe Cihac și după el pre ceialalți limbiști la aceea, că între iad, drac, și béna să afle nex și punte trecătoare. Per associationem idearum n'am cugetat numai decât la operetta Faust, în care puterea imaginătoare a tîmpului nou, pre Faust l'a făcut schiop, ciung cu un cuvînt l'a făcut un ce fantastic, spăimêntător. La Hephaistos-ul din mitologia grecă, sau la corĕspunzătoriul Vulcan de aceea n'am cutezat a cugeta, deoarece cuvîntul béna, nu să poate aduce în afinitate cu conceptele iad, drac nici după modul de cugetare a maghiarilor, cu atât mai puțîn după cel al rumânilor, sau doară obvine oare undeva la scriitorii nostri cuvîntul *béna* cu înțĕlesul de drac? In contra esplicărei lui Cihac și legea fonetică a zîs veto, întru cât în limba rumână *e* să preface în *ea*, *é* însă în *u* p. e. sereg = șireag, teke = teacă, bőség = bișug, belșug, mesterség = meșteșug etc.

Pentru esplicarea întrebărei ventilate ar fi calea cea mai simplă, calea negativă, a arĕta imposibilitatea esplicărei și a aștepta apoi un Oedip, care să resoalve aceasta enigmă!

Deși în multe casuri aș putea-o face aceasta cu unele pasage din Etymologicum Magnum, totuși nu o fac aceasta din acel principiu, că nu e nimic mai ușor, decât a nimici deducțiunile altora prin o critică negativă pre câmpul filologiei comparate, și aceasta o poate îndeplini ori ce laic, dacă i să dă ocasiune de a putea grăi la obiect. Să zîcem dar' ceva mai bun!

Pentru esplicarea derivărei cuvîntului *bénga* mĕ folosĕsc de întreaga propositiune a omului meu: Já la bénga, moré! Despre cuvîntul ultim Cihac zîce, că acela e identic cu cuvîntul neogrec μωρὲ și însĕmnează atâta cât: „băiet, băiețandru, flăcău". În cuvîntul *Já* i e tot acelaș, care e în grecescul εἶμι, a cărui imperativ e ἴ-θι [1]).

Benga însă să poate deduce, direct din cuvîntul grecesc φέγγος, plur. φέγγη (φέγγα), care ce e drept însemmnează *lumină*, dar' însemnează și *foc*, *pară*; așa dar' φέγγη (φέγγα) [2]) sau noul grecesc φεγγάρων însĕmnează *foc*.

Iadul, infernul însă, atât după modul de cugetare al păgânilor cât și după cel al creștinilor îl caracterisază focul, aceasta credință să unește de tot și cu credința poporului român și îș află espresiune și în poesia populară:

Colo'n jos cătră apus,
Soare nu-i pe cer în sus;
Ci e nor și 'ntunecime,
Și-o grozavă adĕncime,
Unde munții vomă foc,
Unde-i marea tot potop etc.

Iar' într'alt loc astfel îș află espresiune credința populară:

Cătră mijloc cine sânt?
Să ferească Domnul sfânt!
Sânt cei rĕi în fer legați,
Pân' în brâu în foc băgați,
Fripți de sete, morți de foame.

Așa dar' și în credința poporului rumân joacă rol focul din iad, din infern, și e posibil că espresiunea *„já la bénga"* țintește tocmai la acesta loc înfiorător.

Mai de multe ori să poate auzî și în limba maghiară aceasta espresiune „foc bengalic"; aceasta încă să poate reduce la limba grecă, la ceea ce ne îndrumează poate și espresiunea folosîtă în limba maghiară „f o c g r e c e s c", adecă un așa foc, care prin lumina lui strălucitoare devine un ce special (deosĕbit), (φεγγη).

Dar' oare să poate transforma grecescul φ în limba latină ori rumână în *b*? Și dacă da, atunci și resultatul constatat e corect. Spre demonstrarea posibilității acestei metamorfose îndrumez la opul lui Curtius (ediținea a V-a) Grundzüge der griech. Etymologie [3]).

Aici despre φ în limba latină cetim astfel: „Wir können an den zahlreichen grichi-

[1]) Că ce legătură strînsă este între limba grecească și țigănească, că identitatea multor cuvinte întru cât ne lasă să deducem aceea, că acestea două limbi au avut leagănul comun în limba hindustană, am arĕtat în foaia Asociățiunei transilvane pentru literătura și cultura poporului rumân pag. 62—64., făcând o scurtă comparare între texturile Tatăl nostrul spaniol-țigănesc, rumânesc-țigănesc și maghiar-țigănesc. Nici u să poate zîce întîmplătoare identitatea formelor următoare: amaro: al nostru, grec: ἡμέτερος, în dialectul doric: ἁμέτερος și ἅμος (ἁμὸκρος); amé = ἁμὲ în dialectul doric: ἧμαῖς în loc de ἄμμες; amên = ἄμμέ, dar' și așa ἁμὲ; ámen = ἄμμιν etc. Cufr. gram. lui Krüger la tractarea dialectelor.

[2]) Passow, Wört. den Griech. Sprache 2222.

[3]) p. 438.

schen Lehnwörtern der lateinischen Sprache am deutlichsten sehen, wie viel weiter die für die Lautverhältnisse solcher Wörter geltenden Gesetze sind". Mai în jos însă *„Daher z. B. das Schwanken im Wiedergeben des griechischen φ bei den Römern, das bald als p purpura, bal als b Bruges bald als f forbea erscheint"*. In urmă însă și tabele ce arată legile schimbărei regulate a tonurilor regulate (sau doară mai bine colorilor tonurilor) ne dovedește mai pre sus de toată îndoiala, că grecescul φ, în limba gothică, slavă, lithvană și în limbile romanice e representat prin *b*.

Ar fi fost doară de ajuns să mĕ provoc numai la întroducerea din Etymologicum Magnum,[1]) unde e illustrat prin esemplu, cum să (face) formează din φέροντι — beronti. Așa s'a format în limba latină ambo, în ceea rumână ambi, din ἄμφι așa din ἐρέφω Ἔρεβος: Erebus; referitor la ce Curtius, deși de trei ori esplică acest cuvînt și să îndoiește, totuși zîce: la pag. 480: „wenn ich dennoch diese Gleichung nicht mit Entschiedenheit aufstelle; so hat das folgenden Grund. Es zeigt sich nicht bloss in den von ἔρεβος nicht wohl abzulösenden Wörten ὀρφνός, ὄρφνη, ὀρφναῖος, ὄρφνινος vor ν, sondern auch in dem in den Dunkel des Hades so vertrauten Ὀρφεύς vor einem Vocal statt des β ein φ, dass nach jener Annahme unerklärt bleibt. *So bleibt der Zusammenhang* mit ἐρέφειν wölben, bedecken immer eine Möglichkeit, da die Finsterniss auch sonst als bedeckendes aufgefasst wird[2]).

Datele etimologice din dicționariul lui Cihac ar mai suferi vre-o câteva obsĕrvări critice, în tocmai așa și dicționariul lui Laurian și Massim edat de Academiă, însă fiindu-mi ținta mai de-aproape a compune un registru complet despre cuvintele trecute din limba maghiară în cea rumână, ori a minți numai per tangentem unul sau două dintr'acelea cuvinte, cari conform datelor limbisticilor rumâni sûnt luate eronat de origine maghiară, și anume:

bénga cu înțĕlesnl de: iad, drac, dintr'acesta b é n a,

bocșănesc cu înțĕlesul de: miel (prem), dintru acesta b o c s, j e l,

căcior cu înțĕlesul de: pestriț, băbăuc, dintru acesta k a c z é r.

căfăes cu înțĕlesul de: îl pipește cu bătaia, dintr'acesta k i f e j,

călifar cu înțĕlesul de: gâscă sĕlbatică, dintru acesta f e h é r k a n á l y,

cârlan cu înțĕlesul de: miel, dintr'acesta k e r l á n y,

cătărigi cu înțĕlesul de: aituri, rĕci, dintru acesta k o c s o n y a,

cioreci cu înțĕlesul de: pantaloni (nădragi), dintr'acesta s z ö v e t, s z ö v e d é k,

fedeleș cu înțĕlesul de: budieș, dintr'acesta v e d e r,

feresc cu înțĕlesul de: a păzî, grigì, dintru acesta ő r i z, m e g ő r i z,

flecnesc cu înțĕlesul de: — — — dintru acesta m e g f a g y n i (a îngheța),

glonț cu înțĕlesul de: glonț, dintr'acesta g o l y ó,

haită cu înțĕlesul de: căței, dintr'acesta h a j t ó, h a j t á s,

lainic cu înțĕlesul de: leneș, perde-vara, dintru acesta l a j h á r,

masĕre cu înțĕlesul de: măzărichie, dintr'acesta m e z e i b o r s ó,

minteni cu înțĕlesul dè: îndată, numai decât, dintr'acesta h a m a r,

rast cu înțĕlesul de: grindă, dintr'acesta r á s z t,

sălce cu înțĕlesul de: salcă, răchită, dintr'acesta s z á r c s a f ű,

Suț și terciu încă îs cuvinte interesante, amêndouĕ hipotetice și îș 'au originea în limba maghiară, e drept că acum n'au etimon, însă după Cihac au trĕbuit să aibă oarecândva.

tălhar — dintr'acesta: t o l v a j,
țigae — lênă, dintr'acesta: c i k j u h,
vară — afină, dintr'acesta: v é r,
viclean — astut, dintr'acesta: h i t e t l e n.

Că pe ce basă să pot identifica cuvintele și conceptele enumĕrate mai sus cu celea maghiare, las să judece stimații cetitori. Atâta însă e fapt, că dacă Cihac avea un sîmț acustic mai bun față de tonurile limbei maghiare și dacă era în curat cu înțĕlesul cuvintelor tractate, de abia pot crede, că ar fi

[1]) Introducere pag. XXIX.

[2]) Intr'aceasta privință să mai poate conferi Pott, II². 393 și Walther: Zeitschrift. XII. p. 387.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

înșirat în alt pasagiu următoarele cuvinte, cari după el îs sau turcești sau grecești:

cântar — k a n t á r, (m é r l e g),
cărbaciu — k o r b á c s,
căzan — k a z á n,
chepenyeag, — k ö p e n y e g,
ciudă, ciudat — c s o d a,
ciufulesc — c s u f o l,
chiup — c s u p o r,
hâmbar — h á m b á r,
hăraciu — h a r á c s (o l),
haznă — h a s z o n,
ibrik — i b r i k,
palancă — p a l á n k,
șaică — s a j k a,
sărămpău — s o r o m p ó,
tipsie — t e p s i,
muștar — m u s t á r,
viteaz — v i t é z,
vîșlă — v i z s l a,
tălmaciu — t o l m á c s.

(Va urma.)

Nic. Putnoky.

DIN ISTORIA JOBAGILOR RUMÂNI.

Istoricii rumâni [1]), precum Papiu Ilarian [2]), N. Densușan [3]), Joan Brezoian [4]), Nicolau Bălcescu [5]), Treboniu Laurian [6]), A. D. Xenopol [7]), Georgiu Șincai [8]), Petru Maior [9]) și toți ceialalți, carii s'au ocupat cu starea poporului rumân din istoria patriei; poeții rumâni, cum e mai ales Andrei Mureșan, cu oarecare amărițiune scriu despre soartea iobagilor rumâni, și toată responsabilitatea pentru vitregitățile castului iobăgesc o încarcă pre cele trei națiuni libere din Ardeal.

E bine, soartea iobagilor nicăire în lume nu a fost fără suferințe, și de bună samă ar schimonosi faptele acela, care ar zice, că viața iobagilor în Ungaria a fost fericită, căci rescolările, revoluțiunile ar dovedi contrariul.

Dar' și acela lucră cu intentiune care toată responsabilitatea pentru o instituțiune, carea și în Ungaria a fost străină, vrea să-o încarce pre poporațiunea unei sîngure țări, cum o fac aceasta cei mai mulți dintre istoricii rumâni.

Soartea iobagilor în Ungaria la nici un cas n'a fost îmbucurătoare. Dar' legile noastre pentru aceaa nu au fost neumane. Unii dintre posesori au fost brutali, cu inclinări crudele, dar' alții cu inimă bună și nobilă și așa într'un loc soartea iobagilor era mai bună, în alt loc suferia, dar' legile nu au fost neumane.

Aceea, că Approbatele și Compilatele nu iertau proștilor să poarte haine de postav, cisme (cioboate), caciule cu preț de doi florini, ciorapi, (nădragi) chemeșă de jolj, a ține cai și arme, cu nu-o țin de o instituțiune neîndătinat grea, și dacă castul iobagilor l-a primit Ungaria, ca o instituțiune, ce resulta din spiritul timpului, nu se poate ține de neumană, nici aceea lege, prin care iobagii erau constrînși, sîliți să șadă într'un loc — glebae adstricti, — nu puteau să se mute dintr'un loc într'altul și că erau supuși posesorului, domnului lor de pământ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Însă legile noastre conțin multe dispositiuni umane; așia interzîc sub pedeapsă de 100 fl., ca femeile și fetele iobăgești în maritișul lor după legile domnezeești să fie împedecate prin domnii lor. — Articlul al 8-le din legea din 1624 sub pedeapsă de 1000 de fl. interzîce rețînerea dela școală a pruncilor iobagești.

Multe dispusețiuni de aceste ale legei aș putea amintî, cari toate aceea dovedesc, că legislațiunea, opiniunea publică, și adecă opiniunea nobililor tot-deuna l'a ținut pre iobaj de om, — și conceptul „i o b a g i u“ tot-deauna l'a deschilinit de conceptul „r o b“ (sclav).

La noi nu a fost făcută lege deschlinită pentru iobagii români, maghiari, slavi etc.; cari s'au ținut de acest cast, sub o lege au fost.

Dar' aceste nu le consider, și zîc, că maghiarul, săcuiul și sasul nesîmțîndu-se în rudenia cu iobăgimea rumână, a pus pe aceasta greutăți mai mari; sau zîcem aceea, ce altcum asemenea nu e adevărat, că ungurul, săcuiul și sasul tocmai pentru aceea, că pre rumânul l'a ținut de rassă străină, la

[1]) Istoria rumânilnr din Dacia Superioară.
[2]) Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria.
[3]) Vechile instituțiuni ale Rumâniei.
[4]) [5]) [6]) [7]) [8]) [9]) Istoria rumânilor.

făcut iobagiu; dar nici când nu la dejosît de sclav (rob), de și n'a fost sânge din sângele lui și carne din carnea lui.

Istoricii rumâni, cu oarecareva ușorime trec preste instituțiunea iobagială din cele doauĕ principate rumâne, și trec cu tăcere starea iobagilor, în carea o-a împins rassa rumână pe tot acea-și rassă, și încă ce e mai mult, istoricul Joan Brezoian și soții lui și pentru starea din Rumânia o face responsabilă pre Ungaria. — Eară câțiva istorici rumâni sĕ nisuiesc a înfrumsĕța lucrul, desigur fiindu-i rușine, că boierimea rumână a întrecut pre nobilimea maghiară în tractare cu sângele lor propriu.

Până când istoria o scriau după starea adevĕrată a lucrurilor, Dimitriu Cantemir de esemplu recunoaște, că soartea iobagiului român e cea mai grea dintre toți iobagii depre pământ: boierul neîmpedecat își poate vinde iobagii sĕi, tocmai ca pre robi (sclavi).

Zîc, că instituținnea (castul) iobăgească Mihai Vodă, pre care istoria rumână îl numește de Viteaz, o-a întrodus în principatele rumâne, la finea seclului XV. Aceasta nu e adeverat, caci și înainte de aceea au fost iobagi în Rumânia.

In principatele cuvintele v e c i n, r u m â n și r o b au avut totacelași înțĕles. — Vecin, a fost acela care s'a dus de aice din Ardeal, adeca dela vecini a trecut în provințĕle rumâne și ca cel fără de domn a fost prins de oarecare boier rumân, și făcut iobagiu, căci boierul român a avut drept de a prinde pre ori care prost care umbla de aci în colo liber, și acela, dacă nu și-a știut adeveri că e liber, adecă că e boier, a devenit serv pre veciă, împreună cu succesorii lui. — Mulți iobagi în speranța sorții mai bune au fugit din Ardeal în Moldova și Rumânia, dar acolo au avut parte de o soarte mult mai crudă, decât aici. — Mulți, cari au potut, s'au reîntors în Ardeal; dar' prinderea acestor vagabunzi, rĕntorși, concedeau și legile noastre.

Cuvêntul rumân, precum ne vom convinge mai la vale, după legile și datele istorice a principatelor rumâne însamnă tot iobaj, sclav, ce de acolo își are originea, că atuncea numai prostul sĕ numia după națională tate: de rumân, domnul însă nu a fost acela, el sĕ numia de boier — sau boiar.

Atât vecinul, cât și rumânul în principatul rumân era r o b, cum arată mai multe documente Iobagiul dară, care de regulă a fost rumân, sĕ fi fost dus din Ardeal, sau pămêntean născut din principat, sĕ chiema rob — sclav, după documentele făcute în limba slavă, din cuvêntul slav „r o b.“

La noi pre iobaj nu l'a chiemat rob, numai lucrul era „robot“, adeca servil. Toate aceste numiri și idei sĕ abat dela numirile și ideile maghiare și prin urmare așa stă lucrul, că castul iobăgesc în cele doauĕ principate rom. s'a format după gustul și priceperea rassei rumâne.

Cantemir zîce că pofta boierilor nu a avut mĕsură și finit. Pre iobagi, îi învindeau, și-i cumpĕrau ca pre (servi) sclavi; așadară nu s'au ținut de pământ — glebae adstricti, — ci erau lucruri mișcătoare; domnii de pământ i-au despărțit dela pământ și îi vindeau și pre ei sînguri. — Domnul de pământ, în lipsa sa, alegea câțiva dintre iobagi, despărța fica de tată, fratele de soră, pre drăguțul de drăguță și îi vindea cu contract de vînzare altui domn de pământ, după cum sĕ poteau înțĕlege pentru cap dela 10 auri în sus.

Însu-și Mihai Vodă a cumpĕrat rumâni, robi, anume la cumpĕrat pre Miclea, cu oastea sa cu tot, pre Voinicul, Barbul, Popa, Oprea, cu familiele lor și dintre ei pre mulți i-a donat; i-a cumpĕrat pre cei din satul Micsienești cari s'au vîndut ca rumâni, și au devenit robii principelui.

Aceasta dare — vînzare, schimbare a fost lățită în ambele principate rumâne.

În Rumânia în 23 april, 1865 s'a făcut cunoscută legea, prin carea sĕ șterge iobăgia, și totuși încă și în 1882 erau pêre pentru contracte cu care s'au vêndut oameni. Câțiva boieri nici atunci n'au voit să știe aceea, că legea aceste contracte le-a nimicit, ba a pus pedeapsă pe cei ce făceau asemene contracte. Negușătoria cu sclavi până acolo a ajuns în principate, că oameni liberi sĕ vindeau altora; sau părinte libĕr îș vindea copilul, femeia pre sîne însu-și cu toți pruncii și urmașii lui.

Contracte de aceste până acuma au fost ținute în sĕcret de istoricii rumâni. Așa s'au cugetat, că cu publicarea lor ar strîca poporului rumân. Archiva din București cu oareșicare fricĕ păzea câteva contracte de aceste,

care pre relațiunile iobăgești nici nu umbra, dar' cea mai groasă întunecime pune.

Dară dela 1887 sĕ arată un spirit mai liberal. In nrii din 1887. și 88 ai Convorbirei literare acum ies mai multe contracte de acest soiu la lumină.

Literatura maghiară abia cunoaște de aceste. Eacă aice câteva.

Un document cu datul de 29 juniu 1652, în care o mamă își vinde pre doi copii ai sĕi [1]).

Acest contract în timpul amintit s'a făcut în orașul Piatra.

Tot acest document încă conține următoarea vînzare:

Un alt ducument din 1661; (Vezi Conv. Lit. 1887. p. 10.)

. . . . . .

Subscris de Gheorge, Gramaticul și Caracal ca editorul documentului, toți persoane (fidele) legale.

Acest document deja aceea arată, că prețul unui cap de familiă (tata possibil cu 2—3 prunci minoreni) de comun era 12—15 auri, eară alor doi tineri crescuți, cum ne convingem din documentul de mai sus 20 de auri adecă auri pentru o persoană.

Din 1665 public acest document liberator.

Eu Dimitriu Simanca, cu fratele meu Oprea, precum eu Voico Imanca pruncul lui Stan, eu Negre, pruncul lui Mihui, cu fratele meu Stan Bazara, și eu Stan Dediul la olaltă cu pruncii nostri în aceasta a noastră scrisoare obligatoariă scriem și recunoaștem, că în mâna Doamnei Elinca, vĕduvei postelnicului Constantin Cantacuzin să servească de mai mare siguranță, dar ca să fie și cunoscut, că pre noi pre toți, susnumita doamnă cugetând la Dumnezĕu, și la repausul părinților ei adormiți din pomană ni-a iertat și ni-a lăsat slobozi din rumânime; dar așa și cu aceea condițiune că dacă ori și cine dintre noi și urmașii nostri s'ar vinde altuia de român, să aibă drept a-l face iarăși de rumân al ei.

Acest document aceea arată, că contractele prin care sĕ vindeau oameni în cele doauĕ principate rumâne erau de obște.

Dar' altcum asupra acesteia nu ne putem mira. Inzădar s'a făcut oarecareva slobod, căci nu sĕ știea prețul aceasta slobozĕniă; liber fără avere nu știa trăi. Îi plăcea, să sĕ cugete de el altcineva.

Cu sclavi de aceștia boerii tractau ca cu țiganii. Eară țiganii după cugetarea boierilor nu au fost oameni ci vite, cari sĕ pot vinde, schimba, ce ne arată și ordinațiunea principelui Grigoru Ghica din 25 januar 1766, în carea prețul unei țigance sĕ statorește în 30 lei (un leu vechiu 15 cr.) adeca cam în 4 fl. 50 cr. Prețul unui țigan bărbat după ordinațiunea aceasta 40 de lei (6 fl.) iar prețul pruncilor, cari nu erau de 16 ani 20 de lei (3 fl.) era decis. Aceste sume trĕbuia plătite atunci, dacă feciorul de țigana oarecărui domn s'a îndrăgostit în fata de țigan a altui domn, și voia să o iee de soție. Domnii sĕ puteau înțĕlege, că care să edee din slugiă pre fata de țigan, sub puterea nemarginită a celuia'lalt. Aceasta ordinățiune oprește ca unul, care nu era țigan, să iee pre țiganca de femeiă, sau ca una, care nu era țigană să sĕ mărite după țigan. Pune pedeapsă strictă pre popa, care leagă astfel de cununii.

În seclul al 18-lea prețul țiganilor sĕ schimba între 20—170 taleri.

Contracte cu cari sĕ vindeau țiganii sûnt foarte multe. Convorbirile Literare în timpul mai nou în fasciculul de januar al anului 1889, 20 de contracte de aceste a publicat.

Niculescu Constantin în 8 făurar 1803 a vêndut lui Constantin Socotean pre o țigancă frumoasă și isteață în toate lucrurile de casă, cu numele Manda cu 170 de taleri.

În 1805 tot acel Socotean a fost silit să dee doi boi pentru o țigană, Tudora, în care s'a îndrăgositit un foarte isteț faur țigan a lui.

În 1784 o familiă din 5 membrii de țigan s'a vîndut cu 255 taleri.

Altcum schimbul era mai des prin care să faceau căsătorii; pentru fată dădeau fată, pentru prunc prunc, și dacă observau în ei ceva scădere, mai dădeau o capră, viței sau și bani.

Contractele făcute arată, că rumânii liberi sĕ vindeau așa, ca domnii să facă cu ei ca cu țiganii. Și așa a și fost tractarea cu ei. Pre robi adecă iobagii îi vindeau și cumpĕrau. Am amintit și aceea că boierul putea face ce voia. El a făcut lege sclavilor sĕi, și pentrucă adesĕori

[1]) Convorbiri liter. 1887. pag' 9—10.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fără causă îi vindeau, s'a făcut o lege, carea i-a oprit pre domni dela aceasta.

* * *

E lucru clar, că între soartea iobagilor din Ungaria și Rumânia e mare desclinire.

Aceasta desclinire am voit să o arĕt, care e cu atât mai deplorabilă, că în Rumânia boierul pe însuși sângele sĕu l'a apăsat în așa măsură, încât abia mai aflau asemenea în Europa.

Aceasta o am făcut față de acei istorici rumâni, cari pre iobagii rumâni numai în statul maghiar i-au vĕzut apăsați.[1] *Tr. M.*

RĔSPUNS

la memoriul tinerilor rumâni din București.

VI.

(Fine.)

Zîceți că maghiarii au eschis din parlament pre rumâni, — și că în Ungaria, din causa frecărilor naționali, alegerile au degenerat în bătăi formale, în cari pre cei căzuți îi numĕrați conform datinei din resbel, și daunele le prețuiesc la sute de mii. Zîceți, că în drepturile administrărei încă îs scurtați rumânii, că legea noastră de alegere e rea, că legislățiunea e numai a ungurilor, și că abusurile, îs la ordinea zîlei. Pressa e persecutată; 13, zi treisprĕzece scriitori rumâni au fost judecați la pedeapsă de curtea cu juați. Și ce e mai marcabil, rumânii nu sûnt aplicați în funcțiuni de stat. Trĕbue sĕ repet, că voi nu ne cunoașteți trecutul nostru politic, sau de ni-l cunoașteți, atunci falsificați adevĕrul. Noi am avut deputații nostri rumâni în dieta din 1867. Am luat parte la încoronarea regelui și la împăciuirea sĕvîrșită în 1867.

Însă nouă nu ne-a plăcut aerul din Budapesta; noi totdeauna numai într'aceea ne-am bătut capul cum am putea aduce gravamine; am venit iarăș în Transilvania și deja în 7 martie 1869, sub președința lui Ilie Măcelariu, în Mercurea am ezîs passivitatea, nelucrarea. Noi am cugetat, că prin aceasta hotărîre vom schimba cursul lucrurilor din Ungaria; am cugetat că tot compromisul făcut e o treanca-fleanca; n'am luat în considerare, că încoronatul rege deja a depus jurĕmênt pre constituțiune; am stat la pândă și am început iarăș a tracta pre sub mână cu sașii și cu cercurile neîndestulite din Viena. Și atunci am avut noi bărbați, cari a demustrat mai strălucit decât lumina soarelui, că passivitatea pentru noi nu e altceva decât o sinucidere adevărată. Josif Hossu, Samuil Poruț, Cristea, Bardoș și mulți alții au votisat contra passivității; passivitatea însă totuș a fost proclamată și actul acesta a fost sigilat cu un conduct de torțe ce l'au făcut, passiviști induși în erore, lui Măcelariu. Acest conduct a fost conductul funebru al îmormêntărei noastre politice.

Rĕul, ce a venit după aceea pre capul nostru, tot au emanat numai din aceasta politică netrebnică. Noi am cugetat, că retragerea noastră politică abia va dura câțiva ani, — însă aceea ține până azi. Mai târziu de rușine a trĕbuit sĕ ținem passivitatea. Am stat suspinși între ceriu și pĕmênt, ca sicriul lui Mahomed; sub picioarele noastre nefiind pĕmênt ne-am svîrcolit, am strîgat, — însă aceasta svîrcolire n'a avut nici un folos, nici un resultat; n'am oprit lumea în cursul sĕu. Blĕstăm de o miie de ori blĕstăm asupra noastră, pentru ce ne-am despărțit iarăș de maghiari în 1869 și i-am lăsat numai pre ei sĕ îndeplinească opul mărețu al organisarei statului. Maghiarii și fără de noi au creat stat, și încă stat puternic și glorios! Și ce am lucrat noi în decursul acestei munci glorioasĕ? Am servit de piedecă, am strîgat în lumea largă, că pre noi aici ne asasinează, cu toate că nĕcasul nostru a fost, că ne-am asasimat noi înșine. —

Și apoi dacă noi îndată la începutul constituțiunei noastre, în 1869 am păsit afară de pe arena de luptă, n'am voit a merge în parlamentul maghiar și am proclamat în Transilvania passivitatea, atunci cum puteți voi afirma așa ceva, că maghiarii ne-au scos afară

[1] Izvoarĕ: Brezoian: Vech. inst. ale Rumâniei, pag. 76—81; Papiu Il.: Tesaur de monumînte tom. III. 193—196; Conv. Lit. 1887, pag. 6—10; Appr. Const. III. 30—31 art.; Cantemir: Descriptio Moldaviae p. 119—124.

din parlament, ne-au lipsit de drepturile, prin cari am putea ajunge acolo, prin legea de alegere adusă în 1874? Deoare-ce pressa maghiară chiar' aceasta passivitate o au sbiciuit, dorind aceea, ca rumânii sĕ nu fie busumflaţi, ci sĕ iee şi ei parte în frecările politice. Noi n'am ţînut cu maghiarii, ei însă n'au aşteptat după noi, până când ne vom desmânia, ci au înaintat cu tîmpul creându-şi sînguri starea de finanţĕ, de resbel, de culte, de comerciu şi industriă!

Sĕ înţĕlege, că nouă,cari şi azi sûntem încă tot pasivişti, ne cade rĕu, că maghiarii fără de noi au pus basa statului săcerând prin acest lucru gloriă înaintea lumei întregi. Şi acum păşim înaintea Europei ca nişte acusători, pretinzênd dela ea să ne rădice relaţiunile ce au esistat înainte de 1867! Ce lucru scârbos e acesta?

Cum puteţi afirma, că alegerile au degenerat în bătăi formale, pentru aceea, că maghiarii ne-au dat drumul din parlament? Deoarece noi rumânii sûntem passivişti, nu alegem, prin urmare n'avem ocasiune de a ne bate şi nici nu ne insultează nimenea! Arĕtaţi, începênd din 1867 încoace, numai un esemplu, care ar dovedì, că maghiarii s'ar fi bătut cu rumânii, şi voi atunci sûnteţi bărbaţi renumiţi! Cu toate, că poporul rumân pretutindenea a participat la alegeri.

Pretutindenea, unde există oameni, şi unde e desvoltată viaţa de partid, au fost şi vor fi ciocniri. Incepênd dela anglesul cel mai constituţional şi trecênd pre la germânii cei mai cu sânge rece, pretutindenea au fost şi vor fi ciocniri, la noi obvin numai acolo, unde stau partide maghiare faţă 'n faţă. Noi rumânii încă până acum nu ne-am bătut din causa partidelor politice, încă până acum nu ne-am vĕrsat nici un picur de sânge. Dar' cum decurg la voi lucrurile? Voi enumĕratuva-ţi morţii şi răniţii vostri căzuţi cu ocasiunea alegerilor mai din urmă (1888)? In câte locuri s'au desvoltat bătăi, şi în câte locuri n'au păşit miliţia la mijloc? Casul din Dorohoi şi pre voi v'a pus în desperare? Totuşi cea ce sĕ întêmplă la voi, nu să întêmplă în toată lumea. La voi pentru esemplu, spre a suprima esprimarea liberei voinţĕ şi eserciarea dreptului de alegere, s'a făcut o atare dispusĕţiune de care vĕ poate fi ruşine. La voi îs îndatinate bandele de bătăuşi, a căror chiemare e a cutriera stradele şi a bate fără cruţare pre ori şi cine, cine le-ar pica 'nainte din partidul contrar. Atare bandă de bătăuşi are şi partidul contrar, şi dacă sĕ întêlnesc atari 2 bănzi, atunci înşcenează un şcandal groaznic. Acest dat, prin care altcum sûnteţi rĕsturnaţi, nu-l voiu folosî, nu voiu enumera şcandalele emanate din aceasta datină, cari de altmintrelea v'ar carecteriza foarte tare.

Pressa noastră e liberă. Foile noastre s'au înmulţît foarte; dar' s'au înmulţît şi acelea, cari abusază de drepturile pressĕi. La voi nu sûnt procesĕ de pressă? Au n'au căzut în temniţă Pan cu mai mulţi soţi ai lui pentru agitare? Ce stări ar fi acelea, când nimenea n'ar putea lua la dare de samă pre scriitor, pentru aceea ce a scris? Ce lucruri s'ar desvolta într'un stat, în care scriitorii ar ştì, că pot scrie ori şi ce fără de a fi controlaţi şi traşi la dare de samă? Numĕrul acusaţîlor, înaintea curţîlor cu juraţi, la noi e foarte mic, şi şi dintr'aceştia mai mult de 50% au fost achitaţi. Dela 1867 încoace, după cum recunoaşteţi voi însuş, numai 13 scriitori rumâni au fost judecaţi la pedeapsă. In decurs de 24 ani, din 3 milioane suflete 13 oameni pedepsîţi, tot pre 2 ani cade abia unul. Insă aceea încă o uitaţi, că dintre cei 13 vre-o câţiva au fost pedepsîţi la acusĕ venite din partea persoanelor sînguratice, pentru calumnii, vătămare de onoare, precum a fost spre esemplu procesĕle redactorilor Calicului şi Tribuna pentrucă a ştirbit onoarea altora. Sau jurnalistica rumână la noi sĕ fie o atare putere, căreia sĕ-i fie iertat a spurca pre ori şi cine? Numĕrul pedepsîţîlor în decurs de 24 ani, pentru greşeli politice abia sĕ urcă la 7, aşadar abia cade un pedepsît pre $3^1/_2$ ani, pre lângă toată numĕrositatea publicărilor agitătoare, ce apar în foile noastre. La voi câţi jurnalişti au fost pedepsîţi dela 1867 încoace? Mai mulţi de 31. Dar' voi şi legile voastre pentruce aţi condamnat pre jurnalişti? La voi pentruce îl trag la rĕspundere pre acela, care foloseşte libertatea de pressă în mod contrar legei? Zîceţi, că la noi administrăţiunea sĕ organisază contra rumânismului, că legislăţiunea e sîngură a maghiarilor, că nu căpĕtăm oficiu şi că Ungaria a devenit pămêntul classic al defraudărilor! Oare drept e aceasta? Legislă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ţiunea noastră e esemplară; avem comitate, cari aproape esclusiv stau sub conducerea românilor. Justiţia noastră stă pre nivoul european; — dar' ce s'o dovedim aceasta înaintea Europei, când juriştii scrutători ai Europei destul de adesĕ-ori s'au putut convinge despre acest lucru?

Defraudări obvin şi la noi, caşi ori şi unde în lumea largă, fie statul — ori cât de înaintat în cultură. Oameni afurisiţi au fost şi vor fi. Dar' să nu amĕnunţîm aceasta chestiune. Să nu o amĕnunţîm nici din acel punct de vedere, că la noi nu comit atari crime numai maghiarii, ci şi naţionalităţile. Iar noi nu facem nici când secret din erorile noastre. Pressa sbiciuieşte fără cruţare ori ce crimă, şi pĕcătosul îşi primeşte pedeapsa meritată. Atunci ar fi rĕu, când la noi ar lăsa sĕ fugă pĕcătoşii. Insă legile noastre îs aspre, şi acelea le aplică cu toată rigoarea.

Voi ne aruncaţi nouă în faţă defraudările; voi ne tîrâiţi prin tină onoarea noastră înaintea Europei, voi, cari încă sûnteţi pĕcătoşi! Aţi şi uitat scandalul întêmplat în 1888, causa cu averea spitalelor comune, causa unui ministru şi a mai multor generali? Ce a şi zis procurorul din acest incident, şi ce au repetît foile rumâne? „Europa ne consideră pre noi încă de stat oriental, unde cu bani le poţi face toate!“ — Şi pentru aceea nici nouă, nici Europei nu i-a trecut prin minte să dejudece moralul public a statului român; sau a proclama aceea sentinţă, că pentru casurile acestea moralul public ar fi clătinat în temeliile sale. Atari nenorociri obvin pretutindenea; sûnt fapte deplorabile, dar pentru aceea onoarea statului nu i-sĕ stirbeşte. Şi voi îi denegaţi Ungariei moralul public, conştiinţa moralităţii, şi încă înaintea Europei întregi! Ce învĕţaţi voi la universitatea din Bucureşti? Ce adevăruri samĕnă între voi corpul didactic, dacă numai aşa ştiţi cugeta, precum cugetaţi?

Nu ne dau oficii. E de însĕmnat, că noi sûntem passivişti şi ca atari nu dăm nimic pre guvernul maghiar: ţinem afront cu el şi nu voim a apleca înaintea legilor lui. Şi totuşi nu ne dau oficii. Cum putem noi pretinde însă oficii dela atare guvern faţă de care noi, sûntem întru toate opoziţionali? Ce fel de întortocare a ideilor politice e aceea, când noi aşteptăm oficii dela acel guvern, pre care îl ţinem de illegal? Acesta e glodul politicei passive.

Însă lucrul nu stă astfel. — Lucrul stă aşa, că noi rumânii de aici nu putem cualifica destui bărbaţi pre sama voastră, pre sama Rumâniei. Rumânia reflectează la băieţii nostri încă din leagăn. Pre tinĕrii cei mai eminenţi ai nostri, crescuţi la sînul ştiinţĕi maghiare, îi duce acolo, şi dacă aceştia nu voiesc a merge, ea prin legi deosĕbite le asecurează plăţi grasĕ, precum au făcut cu Victor Babeş. De aceea sĕrăcim noi aici în inteligenţă. Cu cei rĕmaşi aici abia ne putem umplea posturile de preoţi şi învĕţători; nu putem ajunge la atâta resultat, ca să avem o generăţiune vrednică de oficii; n'am putut, sĕ creăm în timpurile mai nouĕ un cast nou de oficianţi comitatenşi cu principii mai sănĕtoasĕ, deoarece numai aceia ne rĕmân nouĕ, cari în privinţa cualificăţiunei adesĕori sûnt escepţionaţi.

Nu ne dau oficii. Dar' arĕtaţî-mi numai un român absolut fără oficiu? Aduceţî-mi înainte pre acel bărbat, care, cualificat fiind, n'ar fi primit oficiile corĕspunzătoare cualificăţiunei lui? Că nu sûnt mulţi, aceea o conced şi eu. Nu sûnt, deoarece ni-i esportaţi pre aceia, pre cari i-am crescut noi cu stipendiile noastre. Ne staţi înainte cu statistica, arĕtându-ne lipsa de bărbaţi rumâni şi pre acest, şi pre acel teren al vieţei statului. Dar' de unde să fie un numĕr aşa mare de oficianţi precum ar pretinde relaţiunea poporăţiunei când nu poate să fie; deoarece noi vĕ dăm vouă floarea tinerimei noastre, ca să rădice gloria şi splendoarea Rumâniei.

Aici rĕmân numai cei neabsoluţi, cari devin apoi notari cercuali, gendarmi, finanţi, oficianţi de rangul al doilea la stat şi pre la comitate, — dar' mai departe nu pot înainta, din necualificăţiunea recerută. Oare şi pentru aceasta maghiarii să fie rĕspunsabili? Maghiarii să fie rĕsponsabili pentru'aceea, că voi prin o lege deosĕbită i-aţi asecurat lui Babeş plată anuală de 20.000 mii franci şi neamovare, numai ca sĕ vină la voi, atunci, când a desitat a veni? Pentru aceea totuşi avem şi noi oficianţi illustri şi cu auctoritate la toate ramurile administrăţiunei.

Şi apoi dacă nu sûnt mulţi, statul maghiar de unde să aplice mulţi? Trimiteţi-ne înderĕpt tinerii nostri; lăsaţi să ne vină în-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

apoi floarea tinerimei noastre, și dacă guvernul nu i-ar aplica, atunci doară veți avea drept a păși înaintea Europei cu atare acusă, însă până atunci n'aveți drept!

VII.

Ce e numai punctul vostru de mânecare și a acelora, cari îs de un acord cu voi? Acela, că noi sûntem obligați a vĕ servì interesĕlor voastre. Și punctul nostru de mânecare? Acela, că sûntem civii statului maghiar și supușii fideli ai coroanei maghiare.

Germânul are altă dătorință civică în Berlin și alta în Viena; slavul are altă dătorință în Petersburg și alta în Sofia, și iarăși alta în Belgrad; alta e dătorința turcului în Stambul, și alta în Dobroja; a anglesului în Londra și în New-York; a spaniolului în Spania și în Brazilia. Astfel alta e și dătorința rumânului ca cive și supus în Bucovina, Bĕsărabia, Macedonia, și alta e dătorința la noi și alta e în Rumânia. Intrunirea elementului împrăștiat poate fi dorință, poate fi ideal, dar' dătorință civică, dătorința de supunere va rĕmânea totdeauna dătorință, și cine grĕșește contra acestei dătorințĕ, acela comite pĕcatul cel mai mare. —

Pre noi, cari prețuim mai mult ca ori și cine fidelitatea de supunere, ne-a vĕtămat, ne-a indignat, ne-a supĕrat foarte tare acel ton dejosîtor al memorandului, cu care vorbiți despre coroana noastră, și care ton de un tîmp încoace tot mai tare și mai tare rĕsună din părțile bucureștene. Acest nerespect potențiat va causa cea mai mare admirățiune înaintea Europei, deoarece regele nostru, gloriosul regnante, înaintea Europei culte trece de cel mai înțĕlept și mai constituțional domnitor, pre care nimica nu-l poate t e r o r i z a spre a fi abătut dela lege și dreptate. Puterea lui e stima legei și iubirea nespusă și alipirea popoarĕlor cătră El, pre care o întâlnește pretutindenea, pre unde numai sĕ întoarce.

Și voi, cari acolo acasă numiți pre domnitoriul vostru „neamț“ și „venitură“, pre acel domnitor, care v'a rădicat din primitivitatea statelor orientale și v'a creat independința și regatul, credeți, că noi în privința supunerei și a stimei stăm pre un nivou cu voi! La voi fidelitatea de supunere nu s'a prefăcut în sânge și carne, ca la noi — pentru aceea neprecugetarea voastră o rĕspingem și o dejudecăm! Persoana regelui nostru e sântă și neviolabilă. Referitor la aceasta avem document palpabil, când adecă un rege maghiar fără de a fi inarmat a scos afară din mijlocul poporului conturbat pre inimicul sĕu agitător, fără de ai fi fost atins barĕm un fir de pĕr.

Tocmai pentru fidelitatea neclătită și alipirea noastră ce o avem cătră coronă, sûntem dători a fi fideli și cătră patriă și cătră aceea constituțiune, care e sancționată pre sama acelia. —

Noi, ca civii Ungariei, ca supușii fideli ai regelui, nu putem avea alte aspirățiuni, decât care le are regele și statul maghiar. Ce privește acestea aspirățiuni noi nu ne putem alipì de state străine, fie vorba chiar și de frații nostri, că atunci ne-am închina înaintea idolilor străini.

Și voi foarte consecuent prin agenții, prin foile voastre tocmai fidelitatea de supunere, o vătămați și o subminați din zî în zi, numai ca să ne clătinăm în credință și ca să denegăm dătorința noastră ce o avem față de patriă și de rege. Ce folos ați avea voi de un popor infidel, care cu tîmp v'ar vinde și pre voi? Ce fel de dogme sûnt acelea, că noi, cei cari sûntem fideli constituțiunei sancționate prin rege, sûntem inimicii rumânismului? Dar' rumânismul să contrariează cu constituțiunea, cu fidelitatea supușilor? Dacă da, atunci noi contemnăm acel rumânism și nu poftim din el!

*

Numai câteva cuvinte de închiere.

Din celea espusĕ până aci va fi clar înaintea oricărui om cu mintea sănĕtoasă, că la noi da, sĕ află unii domni rumâni neîndestuliți, dar' poporul nu e neîndestulit. Poporul e îndestulit și liniștit. Sub legile maghiare înaintează; îș plătește fără vorbă tributul sĕu banal și de sânge; îș poate professa credința și îș poate vorbì limba sa; poate desvolta cultură; că nimănui încă nu i s'a zîs n'ci negri-ți sûnt ochii pentru-că nui maghiar. Poporul rumân sĕ poartă cu toată încrederea față de maghiari; și în acelea comune, unde locuiesc amestecați cu maghiarii nu e conflict între

dînșii. Vieţuesc în stimă și iubire reciprocă; nicăiri în statul maghiar nu e apăsat acela, care dorește a muncì, voiește a trăì aici. Acesta e adevĕrul! Arătaţi conflicte, dar' nu cel din Feldra, că acesta a fost conflict curat rumânesc, prin cari aţi putea documenta, că poporul nu iubește pacea și nu sĕ poartă cu iubire față de unguri? Spre așa ceva n'aveţi esemple. Norocul nostru zace chiar în îndestulirea poporului; în aceea, că neîndestulirea numai pre suprafață face câte un val. Nĕcas ar fi atunci, când ne-am întâlnì cu conflicte la popor și suprafața ar fi liniștită. Dar' lucrul nu stă așa.

Nu luaţi în nume de rĕu, că eu am făcut paralel între stările voastre și ale noastre. Aceasta nu o am făcut din maliție, nici cu scopul acela să vĕ micșorez resultatul culturei voastre de până acum. Voi aţi înaintat foarte mult, și eu mĕ bucur de acest progres, deoarece vĕd un stat rumân independent și vĕd o cultură rumână, față de cari nici sub o împrejurare nu mi-aș putea nega simpatia ce o păstrez. Numai cât aceea independință și cultură ar trĕbuì să-o asecuraţi pre tîmpuri vecinice prin o politică solidă și corĕspunzătoare acelora, prin înțĕlegerea interesĕlor voastre adevĕrate.

Rumânia are de a mulțămì foarte mult Ungariei. Ungaria are parte în eluptarea independinței, a regatului și a independinței Rumâniei, și Rumânia poate conta totdeauna la amiciție și ajutor din partea Ungariei. Și pre viitor nimica nu-i poate garanta independința statului rumân, numai statul puternic și independent al Ungariei. Noi încă temem independința Rumâniei, ca și voi. Și vom venì într'ajutoriul vostru contra acelora, cari vor atăca independința voastră. Noi, de voiţi de nu, vĕ sûntem și vĕ rĕmânem amicii vostri.

In atari împrejurări aţi avea altă dătorință, nu aceea să vĕ nisuiţi a dejosì statul maghiar înaintea Europei. În locul politicei aventurientă ar trĕbuì să urmăriţi o politică sănĕtoasă și naturală, care să ne liniștească și pre noi și pre Europa cu privire la stările voastre consolidate, și cu privire la calmitatea voastră. Pot fi, și sûnt frecări aici la noi între maghiari și rumâni. În atari împrejurări rolul vostru ar trĕbuì să fie acela, ca să înfluinţaţi asupra noastră într'un mod liniștitor asemenea unor intermediatori ai păcii, și nu acela de a vĕ nisuì să conturbaţi liniștea publică. Acesta nu poate fi nici interesul vostru și nici al nostru. Voi, în mâna inimicilor vostri, jucaţi rolul cleștelor, cu cari ar voì să scoată castanele fripte din spuză, dacă ar putea. Tinerimea, generaţiunea viitoare a Rumâniei ar trĕbuì să fie înțĕleaptă și liniștită. Statul maghiar atunci cu ajutoriul vostru ar putea susținea independința statelor mici din Orient față cu ori ce inimici; dar' voi, în o taberă contrariă nouă, pe rînd — veţi cădea. Aceasta e nisuința voastră?

Un bărbat rumân m'a întrebat: că cine m'a încredinţat să vorbesc în numele rumânilor transilvănieni? Nimenea. Eu n'am scris nici odată la încredinţarea cuiva.

Dar' pre voi cine v'a încredinţat, ca să vĕ amestesaţi în afacerile noastre interne adresându-vĕ cătră Europa în numele nostru? Sum convins, că spre așa ceva nici voi n'aţi fost încredinţaţi din partea nimĕnui. V'a sedus un bărbat (Slavici), care a fost agentul vostru și care numai ca sĕ poată corĕspunde încredinţărei voastre a publicat în Tribună tot soiul de minciuni. V'a folosît pre voi de mijloc, ca să-și poată rĕsbuna asupra unui prelat bisericesc, în contra căruia s'a luptat fără cruţare numai din invidiă personală; și voi v'aţi lăsat să fiţi folosîţi la îndeplinirea unei rĕsbunări private spurcate, care vĕ timbrează și pre voi și și pre acela, care v'a folosît.

De unde v'aţi adunat voi datele voastre, cari îs mincinoasĕ, și cari sûnt așa de departe de adevĕr ca polul nordic de cel sudic. Voi v'aţi scos toate datele din Tribună, din aceea foaiă, care a fost redactată de un agent cu porniri rele, al vostru, și pre care foiă azi voiţi a ne-o pune înainte ca un măgăzîn al adevĕrurilor. Voi aţi pornit după gărgăunii cuiva și aţi fost induși în groapa spurcată a minciunilor! Și pentru-că v'aţi amestecat în afacerile noastre interne, atunci, când spre așa ceva nu va rugat nimenea, numai ca să aruncaţi foc mistuitor între noi și astfel să ne aduceţi în neînțĕlegere cu compatrioţii nostri, rumânii doritori de pace nu numai au drept, dar' tot odată le impune și dătorința ca să protestezĕ în contra acestei amestecări provocându-vĕ pre voi, ca să măturaţi numai înaintea căsei voastre. —

Cum să vĕ re-pectezĕ cineva independința voastră, când voi nu o respectați a altuia?

Eu nu voiesc să mĕ fac oaie pentru voia nimĕnui, și nu voiu sări în apă pentrucă a sărit el. Omul pentru aceea e ființă cugetătoare, ca sĕ cugete el însuși. Cine să cugetă cu capul altuia, acela taiești-l jos al lui, căci ce lipsă are de el?

Sum rumân verde, și acela voiesc a rĕmânea; nu conced, ca nimenea să sĕ țină mai bun rumân decât mine.

Și nici nu pretinde dela mine nimenea ca să nu fiu rumân. Nici când nu mi-am negat neamul și sângele meu și nici nu îl voiu nega nici odată. Însă eu știu a uni aceasta rumânitate curată și ne pătată cu drepturile mele de cive al statului maghiar.

Dreptul de cive maghiar nu e în contrazîcere cu naționalitatea mea. Contrazîcerile voi le căusați; voi, cari nechiemați vĕ adresați cătră Europa în numele nostru. Da, noi sûntem rumâni, însă sûntem civii statului maghiar, a cărui interese sûnt și interesele noastre. Rumânul adevĕrat numai așa poate opina, altcum nu. Cine nu opinează așa, acela nu e rumân adevĕrat și nu e civele adevĕrat a acestei patrie. Eu pot cădea cu acest adevĕr, dar' aceea încă nu înseamnă, că voi m'ați fi învins, ci numai, că eu am fost cel slab.

Dixi et salvavi anima mea!

Grigoriu Moldovan.

ZIARIUL UNUI PRIBEAG.

(Urmare din nr. 3).

VIII. Femeiă și drăguță.

Prin pericle, prin furtuni, în desperare — călĕtorește o femeiă. Nici dênsa nu știe: unde? nici aceea nu știe: până unde? Nicăiri nu-și află odihnă.

A pornit să caute un om, pre care l'a iubit din înimă, pentru care a trăit, pentru care a veștezît și care nu o-a iubit pre ea nici odată, nici acum n'o iubește, — de trăiește, — nu cugetă la dênsa, — de a murit. Ea a auzît de veste: că a căzut în luptă, — undeva la marginile hotarului sĕcuiesc; — și al pornit: să-i cerce mormêntul. Să sĕ odihnească pre mormêntul acelui, într'ale cărui brațe n'a putut fi nici odată, să-i poată mărturisî celui mort, că numai pre el l'a iubit, îl va iubì și de acum 'nain'e și va murì de dorul lui.

Precum călĕtorește peregrinul cătră mormêntul sânt, din țĕri depărtate, ne cunoscênd bucuriă, nici fricĕ, ne cugetând la altceva, decât la mormintele sânte, ca unicul pămênt al aceluia, care e Domnul întregului pămênt; așa călĕtorește de departe, femeia plină de suferință cu amoru-i făr' de bucuriă, cătră mormêntul visat, pre care să legăna filimina galbină, care păzește somnul morților.

O floare de pre mormêntul sânt! oftă supĕrată, aceea o voiu duce cu mine în cealaltă lume, unde sĕ întêlnesc morții, să i-o pot arĕta; zîcându-i: am fost acolo, — te-am căutat! Și a călĕtorit mult, și într'un timp, când nu âmbla nimenea, prin așa locuri, pre unde alții sĕ temeau a âmbla, ea mergea fără obosală. După o osteneală îndelungată a ajuns la locul dorit. Acolo a știricit după el.

— Nu a murit aici, — îi zîceau oamenii. Uită-te printre mormintele celea nouĕ, nu acolo pre cine cauți tu, aici a ajuns aceea veste, că în cea parte a țĕrii a murit, și acolo e înmormêntat.

Femeia a oftat trist și iarăși a plecat pe drumul lung, prin nopți rĕci și printre oameni reci, suferind multe nĕcasuri și miserii, a ajuns la locul, care i-s'a spus și a căutat mormêntul, pre care să sĕ odihnească după atâta suferință.

Nici acolo n'a fost. De acolo iarăși o au îndrumat într'alt loc. Unul aici, altul acolo l'au vĕzut murind. Nimenea nu-i zîcea aceea: că „trăiește!“ — „a murit“ într'aceasta toți să uneau, numai aceea nu știau, unde e înmormêntat? Femeia a umblat pretutindenea pre unde a știut numai; că a fost câmp de luptă, a cercat toate mormintele, a cetit toate epitafiile, însă pre cel căutat nu l'a aflat nicăiri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și dacă o întreba cineva, de ce caută mormîntul aceluia, care nu i-a fost nici bărbat, nici afin, ma nici amic? rĕspundea tristă: „o floare de pe mormêntul sânt“ Și acum nu înflorea flori nicăiri. A sosît iarna și și pământul era acoperit de zăpadă. Acum a ajuns la o colină mare. Un mormênt mare e aceea, rădicat la marginea drumului, fără de piatră, făr' de tufiș verde. Cine știe, cine și câți zac acolo înmormêntați?

Poate și iubitul zace acolo în mormîntul acela făr' de nici un sĕmn? căci mulți zac acolo, pre cari îi caută ochi scăldați în lacrămi și despre cari nu sĕ știe nimica, că unde sûnt.

Însă femeia n'a putut crede nici faimei, nici înimei: că și iubitul ei zace acolo. Mormêntul e acoperit de omĕt, numai câțiva tulei de flori uscate să mai vĕd din el. Iubitul ei nu poate fi în acest mormênt. — Ca și în jurul isvorului cald, de și pre câmpuri e iarnă și zăpadă, florile neîncetat înverzĕsc, iarba să înșală și crede că e: „primăvară vecinică“; — așa și în jurul mormêntului lui, pre acel pământ: sub care e îngropată o înimă înfocată, în mijlocul iernei trĕbue să înverzască iarba și florile. — „O floare de pe marmêntul lui“ zîcea tristă și pusă pe gânduri. Cu toate că flori nu înfloreau acum nicăiri.

Mult, foarte mult a pribegit încă după aceea. A suferit și a iubit. In urmă a auzît o veste secură. Iubitul ei e înmormêntat. . . . . E înmormêntat însă trăește. . . . . Trăește înmormêntat în temniță.

* * *

Prin pericle, printre furtuni, în desperare călĕtorește un bărbat.

Fuge de soartea ce îl persecută. Și-a perdut încrederea în Dumnezĕu. Sĕ teme de cei mai buni pretini ai sĕi. Numai o ființă mai esistă în lume la care sĕ cugetă: — soția. Departe, departe e de dênsa. Unde sĕ află ea, lui nu i ertat să meargă. El trĕbue să pribegească departe de ea, nici de veste nu-i poate auzî.

Noaptea e visul, ziua e cugetul aceasta femeie; — pre câmpuri înfloresc florile, și dacă vede între ele crinul, îș aduce aminte de numele soției, pretutindenea unde vede femei străine, află întrênsĕle unele trăsuri comune cu ale soției lui, și câte odată oftează trist: pentru ce toate acestea îs fericite, numai alui e nefericită?

Într'o noapte, când s'a visat iarăș cu ea, cu soția-i plângêndă, tristă și lingușitoare, încă îi trĕmurau buzĕle de acelea sărutări, pre cari le-a fost primit dela aceasta fantoamă din vis; s'a sculat pribeagul deci din culcușu-i, și îmbrăcându-sĕ de cerșitor îș luă bĕțul în mână și porni spre aș căuta soția.

Simța că îl vor omorî visurile, de nu va merge. In toată noaptea o vede prin vis, sede lângă ea, vorbește cu ea, și ziua îngâlmăcit sĕ cugetă asupra visului trecut. Aceasta e cărarea nebuniei. Trĕbue să o caute, ori ce periclu să-l aștepte acolo, trĕbue să o vadă. Numai pre un moment, numai un cuvînt să-i grăiască, numai odată să o poată strînge în brațĕ în realitate, treaz, — în locul acelei fantoame din vis, și apoi să moară, să piară, să ajungă ori și unde.

A umblat ca cerșitor din sat în sat, pre unde cânii îl lătrau de-alungul ulițĕlor, câte odată era alungat de pe hotar din partea grigitorilor, pre praguri strĕine îș mânca amiaza, durmea în păduri prin locuri ascunsĕ, era silit să meargă pre jos lungul și urîciosul drum, ploile torențiale, furtunile de toamnă, mai târziu apoi omĕtul și frigul iernei îl apucau pe acolo adesĕ ori. El toate aceștea nu le simța, o singură ideă, un singur cuget avea, care îl însuflița și îi da putere: idea momêntului de întêlnire. — Aceasta și-o închipuea în sute de forme, și una era mai frumoasă ca ceealaltă. Acum îș cugeta, că noaptea o va grăi pe fereastă, și astfel o va surprinde, acum, că va cere elemosină pre uliță dela dênsa, acum, că i va scrie epistolă, prin care o va încunoștința, că e acolo, sau va întra la dênsa, ca și cum ar fi greșit casa, care o caută. Cum sĕ va înfrica și îmbucura femeia de odată. Obrazii acum i s'or aprinde, acum i vor fi palizi. I va prinde mânile bărbatului sĕu trĕmurând, și sĕ va lăsa cu frică în brațĕle lui, ca și cum ar voi să sĕ ascundă din aintea ochilor strĕini. Inima atât de tare îi bate; — precât îi sûnt de mute sărutările. Nu cumva să o audă cineva . . . . . Și când și le imagina aceștea, nu simța, că în jurul lui e vijelia, care-i arunca în față omĕtul, că cânii îl petrec de-alungul uliții, că omenii îl alungă înjurându-l din sat, și că drumul e atât de lung, atât de obositor.

. . . . . .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Într'o sară friguroasă de iarnă a sosît în acel oraș, unde îi era casa-i veche, în care și-a fost lăsat soția. A mers cu greutate mare dealungul ulițelor. S'au întâlnit cu oameni cunoscuți, însă spre fericirea lui: toți au trecut pre lângă el făr' de al cunoaște.

În urmă a ajuns la locul dorit; — la casa-i propriă.

Poarta era deschisă. Un servitor vechiu de al lui stătea la poartă uimindu-sĕ și pipând. Cerșitorul i-a poftit „bună sara".

— Poți merge cu știrea Domnului, îi zîsĕ acela, nui nime acasă.

— Dee Dumnezĕu tot binele, morăi cerșitoriul șezênd pre cornul pragului dela poartă.

Haiducul a mers în ogradă, fiindu-i rușine a sĕ sfădì cu acest om sdrănțos, numai l'a amuțat cu cânele cel mare și furios. Cânele rînjind și sărind a mers până la cerșitor, acolo a lătrat veseĕl sărind jur împrejur de el, până în urmă punêndu-sĕ pe foale s'a culcat înaintea picioarelor lui, și băgându-și capul sub siriul strîcat al cerșitoriului îi lingea mânile. Într'aceasta sĕ auzî un tropot de cai, cavaleri falnici alergau de-alungul. O femeie frumoasă călărea înainte, în vestminte de amasonă, urmărite de trei sau patru cavaleri. Femeia veselă s'a întors zîmbind către unul dintre petrecătorii ei, care i-a fost luat de jos batista când alerga, și când i-a dat'o înderĕpt așa de aproape s'a plecat cu obrazul, către mână ce a fost întinsă după ea.

Poate nime n'a obsĕrvat: că i-a sărutat mâna. Numai cerșitoriul de pe prag. Aceea femeie era soția lui. Fețele cavalerilor cu un suris infam s'au întors către obrazul frumoasĕi femei, a cărei ochi schinteitori aruncau priviri cochete și pre unul și pre altul.

— Aceasta nu-i soția mea, — zîcea în sîne parvenitul, — suita încă i-e străină. Poate e altcineva, care samĕnă atât de tare cu dênsa. Va fi oare o femeie desbrăcată de simțul femeiesc, care e destul de blĕstămată de-a avea o atare față, care din trăsură în trăsură coincide cu chipul meu adorat. Droaia de călăreți au ajuns însă la poartă, aici toți îș îndreptau caii spre ogradă ca și acasă la ei. Bărbatul stătea 'naintea ei, încremenit și amorțît, îmbrăcat de cerșitor, palid și cu ochi sĕlbatici și înspăimêntători. —

Calul femeii au sărit de-o parte din aintea acestei fantoame. Femeia l'a înșingat cu sbiciul de-alungul strîgându-i furioasă: „de o lături din drum măi cerșitoriule! mânând într'acea calul asupra lui. Omul n'a dat în lături, calul l'a doborît și a trecut peste el, suita îș făcea obsĕrvări și glume referitor la bietul cerșitor, ce sĕ tăvălea prin țină și omĕt. Haiducul moros, după ce au întrat în lăuntru femeia și suita ei, au încuiat poarta, injurând într'un mod îngrozitor, numai cânele lănțuit sĕ schioie, plângea acolo în lăuntru, făcându-și groapă pe sub poartă.

Nefericitul s'a rădicat de jos de abia. S'a lovit rĕu la cap, dar' totuș nu acolo îl durea pre el mai rĕu. A mers mai departe împletecindu-sĕ căutându-și cuartir — într'alt loc, unde știa că va fi primit, unde îș aduc aminte de dênsul și de unde nu-l vor alunga . . . . . în temniță.

* * *

Rĕsună salele de musică în casa domnească, doamna căsii umblă din mână în mână la joc. Lumea cea rea zîce: ca și în amoare e tot așa. Țîngăie ciocnitul pocalelor, e lăsarea postului de postul mare, aceasta e sĕrbătoarea nebunilor; îș petrece, sĕ veselește fiește-care om, odaia e prea mică pentru voia cea bună, nime nu e trist, bucuria doamnei pre toți îi răpește cu sîne. . . . . Bărbatul ei azi a fost condamnat. O femeiă îmbrăcată în doliu adênc, adesĕ-ori s'a rugat pentru el de judecători. Pre cine nu-l apĕra nici o împrejurare, pre acela ea îl apĕra prin vĕrsarea lacrimelor sale.

Însă rugarea îi era zădarnică; deoarece legea e strictă. I s'a publicat sentință ageră și nerevocabilă.

Câte odată juzii dimpreună cu ea plângeau, o compătimeau, o consolau, însă toate erau zădarnice: sentința s'a publicat.

Atunci o au sfătuit: să meargă acolo, de unde sĕ dă grația; meargă cu lacrimile sale înaintea guvernului, la tron, căci cuvîntul de grațiă al acestora îl poate mântui pre acela, pre care l'a judecat legea.

Femeia a alergat pretutindenea, de unde numai a putut aștepta grațiă, să arunce jos înaintea celor puternici sărutându-le mânile, în toate zîlele erá la ușile lor, dimineața, sara. sta îngenunchiată înaintea lui Dumnezĕu, iar

zîua întreagă înaintea oamenilor, rugându-sĕ pentru acela, pre care atâta îl iubea.

Într'o zî unul dintre cei poternici o întrebà: pentru-ce te rogi pentru un atare om, pe care la uitat însuși soția lui, cărui ea nu-i nici soție, nici afină.

— Însà el e totul pentru mine! rĕspunsĕ femeia statornică.

— Așa dar e cuvenincios, ca și el să fie totul pentru Dta!

. . . . . .

În cea zî fù eliberat prinsonerul. Eșind pe ușa temniței, vĕzù o femeiă stând în genunchi, îmbrăcată în doliu și suspinând. Prinsonierului i-au fost amintit păzitorii temniței de aceasta femeie. Aceasta în toate zilele mergea acolo, spre a știrici despre el, îi trimetea mâncare și cărți, iar părcălabului îi da bani numai ca să tracteze blând cu el, și în urmă știù și acea cât a făcut ea pentru eliberarea lui.

Cum a eșit din temniță a cunoscut în trênsa pe iubita-i rĕspinsă, care atât de tare l-a iubit pe el, și pre care el nu o-a băgat în samă, sau o-a luat numai așe în rîs.

Femeia prinzêndu-i mânile eliberate din lanț, i-le acoperì de sărutări și de lacrimi. Bărbatul însă sĕ jurà în sîne sĕcret, că numai aceasta îl va ferici până va trăi.

* * *

Rĕsună salele de musică în casa domnească.

. . . . . Oaspeți străini întră în casa orgielor, când îș petreceau mai bine. Un amploiat. — Larma sĕ întrerupsă, femeia căsĕi pășește înaintea oficialului întrebându-l pentru-ce causă a venit.

— Doamnă! aceasta casă nu e mai mult a Dtale, fiindu-ți bărbatul condamnat averea lui trece în mâna statului.

— Dle! cu un an înainte de aceasta bărbatul meu toată averea și o-a transpus pre mine.

— Fapta aceasta n'are valoare. Aceași lege care la condamnat, a nimicit și faptul acesta.

Femeia îngălbinì.

— Mĕ voi ruga să-l ierte. Îi voi cere grație.

— Acum e târziu. — Grația o-a dobîndit.

— Așadară eu iară i-s soțiă! Esclamă cu bucuriă frumoasa femeie.

— Mai mult nu ești, căci procesul de despărțire deja e intentat contra Dtale.

Într'aceea sĕ deschide ușa, pre care întrà între mulțîmea uimită cerșitoriul palid și cu fața spăimântătoare, — ducênd de brațetă pre o femeiă trĕmurândă, care îmbrăcată în doliu, cu fața acoperită așa suspină, așa plânge; — până când figurile splendide a-le oaspeților stau muți, înfricoșați și nemișcați, înamorțiți înaintea privirei desprețuitoare a Dlui căsii.

Numai ființa îmbracată în doliu plânge și suspină — de bucuriă — de învingerea reportată. *Maurițiu Jókai.*

(Finea va urma.)

TRADIȚIUNEA MAGHIARĂ-HUNICÂ.

(După Gedeon Petz.

1. Tradițiunea.

Primul și cel mai primitiv product al poesiei poporale este tradițiunea. Tradițiunea eternisează evenimentele momentuoasĕ a vieții poporului și le ie împrejur cu razĕ figurile eroilor poporului; suscepțiunea mithică a spiritului poporului despre natură și despre puterile naturei cu timp încă sĕ preface în tradițiune. Tradițiunea toată viața poporului o poleiește cu smaltul poesii. „Unsere Sagenwelt, — zîce Uhlald — ist weder Geschichte noch Glaubenslehre, sie will auch keines von beiden für sich sein. Sie ist Poesie und zwar diejenige Art derselben, die wir als Volksdichtung bezeichnen .... Sie unfasst also zwar auh Volksgeschichte und Volksglauben, aber sie vergeistigt jene und verandschlaulicht diesen, sie nimmt dieselben ungeschieden von den übrigen Bezichungen des Lebens.[1])

Tradițiunea precum îș ie originea din oare-care instinct poetic, din suscepțiunea poetică a vieții, tocmai așa-și ține caracterul poe-

[1]) Uhland, Schriften zur Geschichte der Dichtung und Saage. 1865. I p. 212.

tie și în desvoltarea sa de mai departe. Precum datorința poesii în genere este, ca totdeauna și în toate să desemne pre om așa și pre tradițiune în linia primă o interesază individul. Faptele, luptele și triumfele individului le enarează, vorbește despre viața unora, a eroilor sĕi, ca despre istoria popoarelor întregi; pre eroii sĕi îi face de representanții popoarĕlor lor, și causĕle istorice, de multe-ori acoperite, le inlocuește cu motivele morale ale individului

Fiind-că tradițiunea în esență este poesie, pentru aceea evenimintele nu le enarează cu fidelitatea istorică, cu toate trăsurile lor secundare. Numai părțile momentuoasĕ le alege, evenimintele acelea, pre care le poate aduce în legătură strînsă cu viața eroilor sĕi și cari de sîne sĕ îmbie la o lucrare poetică.

Din caracterul poetic al tradițiunei urmează și aceea, că preie încoale evenimintele istorii, dar nu sĕ leagă nici de succesivitatea nici de scena istorică. Faptele a unor persoane adesĕ le însușește altora, eroilor sĕi, și trăsurile identice a mai multora le datorește unicei persoane. Tradițiunea dară nu sĕ leagă de datele istorii; cu o independință souverenă, uneori numai prin fantasia poporului, iar de altă-dată condusă prin cele mai inconsiderabile circumstanțĕ secundare, schimbă figurile și scenele, amestecă seclii și evenimentele. [1]) Spiritul creator de tradițiune al poporului numai casi în vis vede evenimentele istorii și figurile escelente a vieții poporului. Fundamentul tot-deauna e positiv, adevĕrat, dar figurile sĕ măresc ori sĕ micesc, liniile cerculare sĕ spălătoresc, trăsurile diversĕ sĕ contopesc, și dintr'aceste sĕ naște apoi mestecul șod a diferiteritelor elemente. Dar și pre amestecul acesta încă-l străbate farmecul poesii și fantasia poporului; și cât pentru esterior, îl scutește să nu dispară în diformitate.

La însușirile până acum amintite sĕ mai alătură una, care cel mai bătător la ochi adeverește esența de poesie a tradițiunei: compositiunea ei organică și forma poeticește rotunzită. Rotunzîmea aceasta a poesii e visibilă nu numai în unele tradițiuni, ci și in legamêntul acestora, în tradițiunea luată în întĕlosul larg al cuvêntului, în sfera de tradițiune. Aceasta completate și rotuzîmea formei interne e causa, că la toate aceste foarte ușor sĕ adauge și forma esternă poetică, și că tradițiunile adesĕ devin cântece, iar cântecel epopeiă poporală.

Așa sĕ naște tradițiunea adevĕrată și de origine poporalĕ, și așa-i este și desvoltarea de mai târziu. Tradițiunea descinzînd din gură în gură, sĕ schimbă, sĕ preface Tot individul, toată gintea și poporul când preie o tradițiune, o apercipiază cu susceperea sa, cu cercul cunoștințĕlor sale, cu opinîunea sa despre lume. Precum nici un product al spiritului omenesc, așa și tradițiunea nu sĕ oprește în desvoltarea sa: în decursul timpurilor sĕ naște și sĕ schimbă, înflorește, decade și demoare. Dar tot deauna e espresiunea specifică a spiritului poporului aceluia, care o a înființat, în forma sa pură până resoglindează geniul național. În toată desvoltarea sa este imaginea fidelă a susceperii aceleia, cu care a petrecut respectivul popor evenimentele istorii, este espresiunea nefalsificabilă a admirărei sau urei, care i-au escitat'o unele figuri ale istorii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2. *Hunii. Tradițiunea hunică.*

Evenimentul acela sguduitor de lume, pre care istoria îl numește peregrinarea popoarĕlor, au avut efect decizĕtor nu numai asupra vieții esterne și asupra schimbării politice a popoarĕlor, ci și asupra po siei și desvoltării spirituale. Popoarĕle participătoare în peregrinarea aceasta, cari până atuncia-și trăiau zîlele acoperite într'o întunecime deasă, acum neașteptat păsesc pre bina istoriei, și mai întâi aruncă în teroare, iar mai târziu rĕstoarnă în pulvere marele imperiu roman. Toate acestea eveniminte ocupau și fantasia popoarĕlor, și din ruinele fumegânde, din humul sângeros a câmpiilor de bătăliă, rĕsare tînĕra floare a poesiei poporale, tradițiunea.

Poporul, care a început mișcarea aceasta de mare însĕmnătate, și a căruia aparință și poesiei tradiționale, — a dat un avênt puternic, a fost poporul hunic. Hunii la 375 din Asia, patria lor strămoșească, au străbătut în Europa și'au împlut cu frică toate popoarĕle Europei de origine romană și germană. Mai întâi s'aruncară asupra goților rĕsăriteni, iar după aceea cuceriră o parte și din goții apu-

[1]) Gusztav Heinrich, Etzelburg și tradițiunea magiară-hunică. (Prog. acad. din cercul științ lim bist. și beletrist.) Bpesta 1882. p 1.

seni. Țările popoarelor le-au ocupat, fără însă ca să fi înființat un stat propriu. La aceasta a fost chiemat nepotul lui Roas, fiul lui Mundzukh, Attila, care în 434 a păsit pe tronul imperiului hunic s'abia în decurs de 20 de ani a înființat imperiul hunic de la Volga până la Alpi. Făcù contribuitor pre imperiul bizantin, începù luptă contra imperiului roman și pre câmpiile catalaunice (451) a luptat luptă sângeroasă cu ostile lui Aețiu. Victoria a rămas nedecisă și Attila s'a reîntors în țara sa. Cu un an mai târziu s'a condus armata contra Italiei. Cetatea Aquilea o-a rĕsturnat și s'a apropiat către orașul etern. Dar fiindcă Roma s'a pregătit pentru o apĕrare desperată, și pentrucă veni vestea, că împĕratul Marțian a întrat în Panonia, — „sbiciul lui Dumnezĕu“ s'a plecat rugămintelor papei Leone și s'a reîntors acasă. Ultima espedițiune i-a fost aceasta, căci în anul următor a murit tocmai în ziua, în care s'a ținut ospețul cu Ildica.

După moartea lui popoarĕle subjugate s'au eliberat de sub imperiul hunic. Cel mai mare fiu al Attilei a căzut în luptă, iar o parte mare a hunilor s'au retras pre țĕrmurile Mării-Negre. Sub conducerea lui Dengezich au mai probat odată s'ajungă la putere, dar încercarea lor a rĕmas fără succes. Pre ruinĕle imperiului hunic s'au constituit state în Dacia gepizii, iar în Panonia goții rĕsăriteni.

Numele poporului hunic s'a marelui sĕu principe, al Attilei a străbătut toate unghiurile Europei, și vestea faptelor sale compusă de fantasia poporului a pĕtruns și în lumea tradițiunei.

Tradițiunile despre huni și despre Attila le găsîm în operile istoriografilor. Basa și punctul de plecare a istoriografiei tot-deauna este tradițiunea. Istoriografia primitivă ne avênd date demne de credință pentru locurile departe căzătoare și timpurile de mult trecute, e silită a primì tradițiunea mithică de adevĕr istoric, ceea-ce cu atâta o poate face mai ușor, căci pre timpurile acelea nici vorbă nu poate fi despre critică istorică. Dar și istoriografii contemporani pot susținea tradițiuni s'au cel puțin trăsuri tradiționale, cu cari fantasia poporului a conțesut evenimintele presintelui.

Și în opera celui mai demn de credință scriitor a faptelor hunice, într'aceea alui Prisc încă relucește adesĕori splendoarea tradițiunei. Din opera lui Prisc numai fragmente ne-au rĕmas, dar despre cuprinsul ei ne putem face idee din scriitorii aceia, într'acărora mâni încă a umblat opera aceasta. Între scriitorii aceștia să ține mai ântâi de toate episcopul Jordane, care în opul sĕu: *De Getorum sive Gothorum origine* (552), referitor la istoria hunilor, cu totul urmarește pre Prisc.[1]) A preluat părțile legendare găsîte la Prisc, și lea adaus cu tradițiuni de acelea, pre cari însăși națiunea sa, poporul gotic le-au enarat despre huni. Opul lui Jordane a fost apoi fântâna tuturor scriitorilor acelora de mai târziu, cari s'au ocupat acar cu istoria gotică, acar cu aceea hunică, precum scriitoriul Historiei miscelle, Ekkerhard, Sigebertus Gellacensis și alții,

Tradițiunea hunică, ce o putem arăta din opurile celor mai vechi scriitori istorici, pre scurt este următoaria.

Mai întâiu la Jordane aflăm tradițiunea despre originea hunilor, care evidenter este derivațiune gotică, și după care huni-s descendenți de ai strîgoilor și de ai spiritelor necurate. El enarează — pre urma lui Prisc — tradițiunea cerbului, ce calauzară pre huni. Descriind atacul hunilor în contra goților rĕsăriteni, în enarațiunea aceasta întrețesĕ tradițiunea gotică despre Hermanich. Tadițiunea sabiei lui Hadúr, pre care Prisc o-a auzît dela huni, o enarează și Jordane. Tradițiuni referitoare la espedițiunile Attilei încă găsîm în opul sĕu. La predarea morții lui Attila urmărește pre Prisc, și verosimil de la el a preluat și tradițiunea despre visul lui Marțian.

Pre lângă tradițiunile aceste istorice, și'n parte cu folosirea acelora, s'a înființat adevĕrata tradițiune hunică, care mai preste tot numai în lucrări poetice ne-a rĕmas.

După Thierry deschilinim două ramuri a tradițiunei hunice, tradițiunea de origine *romană* s'au latină, și aceea de origine *germână*. „Ruinare, vĕrsare de sânge, persecuarea sfinților este comitiva regelui hunic, zîce Thierry, — cari mai bine-l caracterisază decât toate în memoria rasĕlor latine.“ — „Tradițiunea latină ne-a condus preste câmpii de

[1]) Aprd Jordanem neque de Attila quicquam legitur, quod non sit Prisci, neque quicquam Prisci quod non sit cum Attilae rebus conjunctum. În precuvêntarea lui Mommsen dela opul lui Jordane (Mon. Germ. hist. Auct. antiquiss. V. 1. 1882.) p. XXXV.

sânge printre lacrĕmi și ruine: ṣcena, pre care ne transduce tradițiunea germană e cu totul alta! Aici nu este mai mult flagelul lui Dzĕu, ci un rege sapient, maiestos, ospital.... un rege bun, precum o visază aceea în Germania. Cele mai bătătoare la ochi contraziceri între toate acelea, în cari evul mediu este abundant.[1]) E fapt că tradițiunile acelea, cari sĕ referesc la contactul Attilei cu popoarĕle romane, sĕ diferesc de acelea, pre care le-a susținut tradițiunea germană. Dar diferința aceasta de-o parte nu este așa de bătătoare la ochi, precum ni-o arată Thierry; unele schimbări a tradițiuneî germane tocmai într'o așa nefavorabile colori ni-arată pre Attila, cași tradițiunile romane, și așișderea și tradițiunea latină încă însușește destul de multe trăsuri frumoasĕ Attilei. Ear de altă parte trebue luat în considerare, că deosĕbirea aceasta nu sĕ basază pre diferința modului de suscepere a popoarĕlor germane și romane, ci pre aceea, că tradițitnea germană e tradițiune poporală, pânăcând aceea latină în mare parte e tradițiune bisericească. Popoarĕle germane n'au avut mai multe motive de a văpsi cu colori favorabile caractĕrul Attilei, decât rasĕle latine. Diferința observabilĕ o causază pertractarea scriitorilor bisericești, pentrucă aceștia au susceput preocupați, și au predat cu intențiune rolarea Attillei. Anume istoriografia, càre pre tîmpul acela cu totul a fost în mâna preoțîmii, dela Augustin și Hieronym încoace, au avut problema, ca în istoriă în tot locul sĕ arete degetul lui Dzĕu, ear pe omenime — deamnă de pedeapsă. Aceste dau chiea tradițiunilor acelora, cari antepun cruzîmea Attilei. Tonul fundamental aceleialalte părți a tradițiunilor latine este superioritatea bisericei: flagelul lui Dzĕu sĕ supune servilor lui Dzĕu.

3. *Tadițiunea latină-hunică.*

Tradițiunea latină-hunică, precum am amintit, nu este alta, decât tradițiunea bisericei și a preoților. Nici nu e tradițiune completă sau nu tot-așa cerc de tradițiune, ci numai colecțiune de tradițiuni și legende locale, care servește numai spre esprimarea tendințĕlor amintite. Va fi destul numai fugitiv să privim preste tradițiunile aceste latine, cari numai într'atâta ne interesază, încât și tradițiunea cronicală magiară încă a prelucrat din ele câte una și alta.

Tradițiunile aceste conform tendințĕlor acelora, cari le esprimă, sĕ pot împărți în douĕ grupe.

În grupele dintâiu sĕ țin tradițiunile acelea, cari pre Attila îl arată cași *instrumentul mâniei lui Dzĕu*, cași pre *executorul pedepsei meritate a omenimei.* Suscepțiunea aceasta cel mai pegnant o esprimă atributul, pre care, după tradițiune, un eremit i-l-a dat Attilei: *flagellum Dei.* În grupul acesta a tradîțiunilor cad toate enarările acelea a espedițiunilor, asalturile devastărilor și vărsărilor de sânge, pre cari tradițiunea le-a însușit Attilei și le-a eternisat cu colorile cele mai bătătoare la ochi.

Pre tradițiunile din grupul al doilea le caracterisază susceperea aceea, că Attila *recunoaște superioritatea bisericească* și sĕ pleacă conducătorilor bisericei. În tradițiunile acestea Attila apare cași un domnitor puternic, dar' este mai puternic decât el și cel mai simplu preot, la a cărui rugă sĕ fac minuni. Așa este tradițiunea despre obsidiul Parisului, în care rolează sânta Genoveva; aci putem enumera periclul și eliberarea Orleans-ului prin episcopul sĕu, aci salvarea de la Troyes prin sân' Lupul. Cu totul este asemenea asaltul Ravenei: episcopul Joan prin vorbirea sa înduplică inima Attilei și acesta îi lasă cetatea în pace. Toate acestea îs cași nește variațiuni a evenimintelor acelora, că Attila la rugămintele papei Leone s'a rĕtras de sub murii orașului etern.

Din tradițiunile latine ale ambelor aceste grupe apare foarte evident tendința preoțească. Acele tradițiuni latine, cari nu sĕ pot numĕra în categoriile aceste douĕ, pre Attila în genere ni-l arată ca-și un principe bun la înimă și nobil la caracter. O tradițiune de la Troyes p. e. enarează, că o vĕduvă sĕracă cu zece fete, în spaima sa de huni, a voit să-și facă capĕt vieții, Attila însă i-a desjucat propusul și afară de aceea încă o-a și dăruit. Așa e și tradițiunea despre preotul Marull. Precând Attila zăbovea în Padua, poetul Marull îi cetește o poesie în care îl asamînă cu Dzĕu. Attila înfuriindu-sĕ asupra nereligiositățiî acesteia, poruncește, ca să arză pre Marull, dar când rogul a fost

[1]) A. Thierry, Attilla mondák. Trad. de Carol Szabó. Pesta 1964. p. 5 și 35.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

clădit, Attilei i sa făcut milă de bietul versificator și l-a pardonat. El n'a voit să-l arză, ci numai să-l amenințe. Tradițiunea aceasta arată pre domnitoriul barbar, cași pre unul cu spirit creștinesc.

Acestea sunt celea mai momentuoasĕ tradițiuni latine; legende separate, dintre cari unele sĕ pot baza pre cari preoții leau prefăcut conform susceperii și tendințelor lor.

(Va urmá.) Trd. de *Joan Raț.*

LUPTA NOASTRĂ.

III.

Dl. Maiorescu vorbind despre lucrările prozaice ale junimistilor (Critice pag. 401—417) zice:

A fi regisorul unui teatru trĕbue să fie un lucru foarte plăcut. Te încrezi în convenția tăcută încheiată între tine și public, din partea ta de a-l amăgi, din partea lui de a sĕ lăsa să fie amăgit, și conduci cu mână sigură ilusia spectatorilor. Îți trĕbue un Prinț, arunci pe umerii unui actor o mantie cusută cu codițĕ de ermelin, îi pui o coroană pe cap și un sceptru în mână, și ilusia este gata. Vreai un ministru, iai alt actor, îi coși pe frac o stea de decorație în locul înimei și-l pui să facă gesturi cam întĕpenite. Sĕ cer doftori, magistrați, academici, profesori (sĕ înțelege: în piesĕ comice), iai câți-va figuranți le pui o perucă mare pe cap și ochelari pe nas, îi îmbraci în talare negre, în fracuri cusute cu verde sau în fracuri descusute, și ți-ai îndeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regisorul ajunge a fi foarte pĕtruns de însĕmnătatea lui și crede, că el este causa de căpetenie pentru succesul unei piesĕ. Însuși cuprinsul și spiritul piesĕi îi pare lucru de a doua mână. Pentru dênsul ori ce dramă nu e de cât un balet.

Regisorul este de rîs cu accasta închipuire a lui. Dar când o parte mare a unei soțietăți ar împărtăși acest ridicul, și încă în întrebările cele mai reale ale vieței publice?

Întreabă pe cineva de progresul culturei literare și artistice la noi: îți va cita cifrele din Statistică: atâtea școli de „bele-arte", atâtea conservatorii de musică, atâtea jurnale, atâtea „esposiții ale artiștilor în viață" etc. Dar dacă este o țară menită a duce conclusiile obicinuite ale Statisticei *ad absurdum*, este a noastră. Mai toate acele cifre nu sûnt interesante decât prin curagiul de a fi așezate în rubricele, unde le vedem, și nouĕ zĕcimi din „progresul" nostru sĕ întemeiază pe delictul prevĕzut de art. 208 al Codicelui penal, care pedepsește usurparea de titluri ce nu sĕ cuvin. Sîngura realitate în toate aceste o au tablele cu inscripțiile cele pompoasĕ, pe care publicul are uneori naivitatea de a le lua în serios.

De aici sĕ esplică starea cea haslie a opiniei publice în Rumânia.

Pentru ce D. X. este învĕțat? Pentru că e profesor la Universitate. — O stare mai sănătoasă ar cere, ca acest domn să fie profesor la Universitate, numai fiindcă este învĕțat, atunci forma goală a înfățișerii sale publice nu-l înalță, ci-l face mai întâi de rîs și apoi primejdios.

Pentru ce D. Y. este om politic? Fiindcă e redactorul a câtor-va coli de hârtie, ce sĕ publică în intervaluri regulate. — O stare mai solidă ar cere, ca numai aceia să publice jurnale, care sûnt oameni politici. (Nu Dl. Murĕșan cu Balteș, cu Căsălțan. *Red.*)

Și așa mai departe.

Opinia, ce o vedem astfel predomnind în judecarea lucrurilor în ființă, o întâlnim firește și în privința lucrurilor de înființat. Ne lipsește activitatea științifică, cercetări originale în toate ramurile științĕi sau nu esistă de loc, sau sûnt prea puține și prea puțin îndestulătoare. Dar îndeplinirea acestei lipsĕ nu sĕ poate improvisa sau lua în antreprisă de comisii guvernamentale; din contră toate mijloacele, de care dispunem, trĕbuesc deocamdată concentrate la nn învĕțĕmênt mai elementar; școale începĕtoare mai multe și mai bune, profesori din ce în ce mai puțin ig-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

noranți, încetul cu încetul gustul științei deșteptat în tinerime, și apoi speranța, că peste câteva generații va începe și o mică activitate științifică originală în mijlocul nostru. — Nu așa au gândit „anteluptătorii“ nostri de până acum, oamenii de progres grabnic, naționaliștii zeloși cu privilegiul esclusiv al focului patriotic: într'o dimineață guvernul a decretat și promulgat în *Monitorul Oficial* cultura Rumâniei prin Soțietatea Academică din București, a patentat 21 de învețați, împărțiț în 3 categorii: categoria istoricilor, categoria filologilor și categoria fisicilor. Dar cei mai mulți membri ai acestui înalt Institut să țîn de a patra categorie pe care politeța ne oprește a o numi.

Nu avem activitate literară, și, lucru caracteristic: romanuri și novele nu să scriu de loc, toate să traduc. Chiar poesiele păreau a fi dispărut, Alesandri era isolat, prosa în cea mai deplorabilă stare. Cu încetul să va schimba și aceasta; și mai întâi ceva liniște politică, dacă ne o va îngăduì soartea; apoi îndreptare materială, cu aceasta — după câte-va generații — și deșteptarea gustului pentru produceri estetice. Vor venì atunci oameni, care să simtă puternic și să-și esprime frumos ceea ce au simțît, și alții, care să gândească bine și să-și esprime simplu ceea ce au gândit. — Nu așa crede maioritatea publicului nostru; un representant alei, într'un discurs ținut sub aplausele Asoțiațiunei romane „pentru cultura poporului rumân“ a cerut ne urgentă o istoriă a literaturei rumâne, *Panteonul*, în care să să venereză deja eroii spiritului nostru, și pe de altă parte cu o încântătoare constanță de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea trebuinței și — pe când cele mai multe sate nu au de unde să învețe a cetì și a scrie — a deschis la Universitate catedra de istoria literaturei române.

Toți cunoaștem inportanța teatrului pentru un popor, toți știm asemenea, că ne lipsește acest element de cultură. Vom traduce dar dramele eminente din alte literaturi, vom încurăgia începuturile noastre cele bune, dacă le avem, vom descurăgia pe cele rele și ne vom înteresa, la timp oportun, o forma actori adevărați.... zăci și zăci de ani vor trece înainte de a să putea compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume. — Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreață, subscrisă de bărbați celebri, însufițîtă prin adunări numeroasă, condusă de un comitet al națiunii: este vorba de a strînge banii pentruca mai întâiu de toate să zîdim casele teatrului. De aci încolo lucrurile vor merge repede și bine: zîdurile le avem, dramele vor veni.

În contrastul arătat până acì să cuprinde cea mai lamurită esplicare a direcții noauă în osebire de ceea veche. Direcția veche a bărbaților noștri publici este mai mult îndreptată spre formele din afară; direcția nouă și junâ caută mai întâi de toate fundamentul din lăuntru, și unde nu-l are și până când încă nu-l are, desprețuește forma din afară ca neadevărată și nedemnă.

După aceasta esplicare întroductivă, ne vom încerca a urmări mai deaproape aspirările celei din urmă, și fiindcă vorbim aici de literatură prosaică, vom împărți cercetarea noastră, după cele două speții ale ei, în cercetarea științifică. Reproduceri din chiar operile autorilor, precum le-am făcut în studiul asupra poesiei, nu pot avea loc aici: întinderea lucrărilor prosaice să împotrivește la aceasta. Trebue să ne mărginim a cita numai numele osebitelor scrieri și a scoate la iveală elementele comune, care le împreunează în una și aceeași direcție.

*

Ca representanți a direcției noue în privința științifică privim pre dd. A. Odobescu (Cercetări archeologice, disertații publicate în Revista Română, 1861: despre cântecele poporane, poeții Văcărești, satira română, etc.), Strat (Economia politică, 1870), Burla, Xenopol, P. Carp, Vargolici, Panu, Lambrior, Tasu, T. Rosetti (scrierile acestor din urmă publicate în Convorbiri), și înaintea lor pe neuitatul Dion. Marțian (Analele Statistice).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Caracterisarea acestor auctori sĕ o începem însĕ cu reservă, fără de care observările noastre ar părea exagerate. Nici una din scrierile sus citate, privite din punctul de vedere al ştiinţei generale, nu este de vre-o însĕmnătate estraordinară: nici o creaţie nouă, nici o suflare de aceea puternică originalitate, care, de pe înălţîmea culturei secolului, împreunează elementele date spre o nouă combinare sau află în intuiţie primitivă un adevĕr până atunci nepătruns de înţĕlegerea omenească; nimic din toate aceste nu sĕ află în scrierile române de pân'acum, şi nici nu sĕ poate afla şi nu sĕ va afla încă pentru mult timp. Căci o desvoltare aşa de înaltă a lucrării ştientifice presupune alte pături de cultură din trecut, prin care să i sĕ fi format pămêntul roditor pentru hrana şi creşterea ei.

DD. Odobescu, Marţian, Strat şi ceialalţi sunt dar representanţi ai literaturei noastre ştientifice numai in marginile rĕstrînsĕ, în care o asemenea activitate a fost cu potinţă pe treapta de cultură, pe care ne aflăm. Dar în aceste margini scrierile lor, în osĕbire de celelalte analoage din literatura noastră, sĕ razîmă pe fundamente solide şi sunt însĕmnate prin doaĕ însuşiri bune ale autorilor: cunoştinţa ce o au despre starea ştiinţei de astăzi în privinţa materiei, de care sĕ ocupă şi sînceritatea, cu care spun resultatul cercetărilor lor.

Căci la noi, care suntem vecini cu o cultură superioară, ori-ce întrebare de ştiinţă este mai antâi de toate o întrebare de conştiinţă, şi conştiinţă ne impune aici doaĕ dĕtorii: întâi, să studiem materia, despre care scriem, într'atâta, încât nici unul din principiile fundamentale, la care a ajuns Europa cultă, să nu ne fi rĕmas ascuns, aşa dară să ne aflăm la nivela culturei în aceea privinţă sau, cu o expresie francesă, să fim în curentul ei. Cetiţi disertaţia lui Odobescu despre cântele poporane, s'au articule filologice ale dlui Burla, sau criticele dlui Carp, etc. îndată veţi simţi siguranţa fundamentului, pe care auctorul îş ridică clădirea sa fie cât de mică, şi folosul cel poteţi trage din cetirea unei lucrări, care rĕsună în sînc resultatul progresului ştiinţei în aceea materie. Şi acest folos este mare chiar atunci, când opinia autorului este greşită; căci şi în acest cas ea are lângă sîne propriul sĕu corectiv, arătând isvoarĕle de unde a provenit.

A doaĕ dătorie de conştiinţă este: să avem destulă iubire de adevĕr pentru a spune cu sînceritate ceea ce am aflat, în bine sau în rĕu. Introducerea dlui Strat la Economia politică, studiul Domnului Lambrior al dlui T. Rosetti contra lipsĕi noastre de progres real, criticele dlui Panu în contra părţilor fantastice din Istoria de altmintrelea înteresantă a dlui Hajdĕu, etc. ne dau asemenea exemple de sînceritate şi nepărtinire şi ne fac impresia mulţămitoare a unei fapte oneste şi bărbăteşti.

Cele doaĕ însuşiri, despre care vorbirăm acum sĕ găsĕsc în mii de cărţi germâne, englezĕşti şi francezĕ, sunt chiar regula autorilor ştientifici din ţĕrile Europei culte. La noi însĕ sûnt escepţie şi o escepţie aşa de rară, încât ele sîngure a fost în stare a marca o adevĕrată direcţie nouă, în oposiţie cu ceea obicnuită până acum. Meritul junilor autori, de care ne ocupăm, este dar cu atât mai mare, cu cât ei îş păstrează acele însuşiri neapĕrate în mijlocul unei vieţi publice, în care cel d'intâi titlu pentru pretenţii nemĕsurate pare a fi lipsă de cunoştinţă de causă şi ceea d'întâi misiune amăgirea opiniei publice.

Această calificare a vieţii noastre de până acum nu este esagerată, toţi cei cu esperinţă şi cu bună credinţă o recunosc, şi dacă în rîndurile următoare ne încercăm a mai aduce un şir de dovezi pentru a întări, o facem din încrederea, că prin chiar aceasta sĕ va înţĕlege cu atât mai lamurit, în ce consistă însĕmnătatea direcţiei celei mai nouĕ, ca una ce sa produs mai întâi din trebuinţa instinctivă de a ne scăpa de pe povîrnişul, pe care ne-au lăsat anteluptătorii cei vechi.

Tinerimea de astăzi de la care atârnă îndreptarea în viitor, trĕbue să înţĕleagă odată, unde este adevĕrul şi unde este eroarea în aceasta luptă de idei; înaintea ei trĕbue dar susţinut şi terminat acest proces de curăţire; înaintea ei trĕbue dovedită acusarea, ce am aduso în contra celor mai mulţi din publiciştii noştri literari şi ştientifici, acusarea lipsĕi de conştiinţă atât în privirea cunoştinţĕi de causă, cât şi în privirea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

voinței de a spune adevĕrul în cestiile de care sĕ ocupă. Vom reveni dar la dovedirea acusării printr'un nou șir de exemple, care în împreunarea lor sperăm că vor face o impresie destul de adâncă asupra ori-cării înțeligințe nestricate.

Începem cu acele grade de neștiință care prin mărimea lor față cu dătoria posiției și cu pretenția autorului constitue o adevĕrată lipsă de conștiință. Nu vom vorbi de acel înalt funcționar al Ministerului instrucțiunei publice, care propunea reforma metoadelor învĕțĕmêntului primar și care, auzînd de la noi numele de Pestalozzi, ne întreabă cine este? nici de acel director de gimnasiu, care la provocarea Ministeriului de a face o programă pentru învĕțămêntul clasic, aduna din cataloage nume de autori latini și propunea prin adresă oficială lectura poemei lui Ovid Ars Amandi pentru clasa a V-a din gimnasiu. Vom cita numai exemple, a căror controlare sĕ fiĕ destul de ușoară pentru a sĕ putea face ori-cine va voi.

Cel dîntâi esemplu îl găsîm iarăși în Soțîetatea Academiei din București.

Aceasta academie a științĕlor, pe lângă alte misii, sĕ crede mai întâi de de toate menită a stabili și promulga regulele pentru limba și scrierea rumână și a susținea unitatea națională în aceasta privință. După opinia noastră, aceea încredere este esențial ilusorie. Dar să zîcem că este întemeiată. Ce fac atunci membrii academiei pentru a corăspunde misiei ce însii și-o atribuesc? — Întrebările limbistice și ortografice sĕ hotărĕsc în acel areopag al științei prin votare; sĕ ridică mâna pentru sau contra unei propuneri, și maioritatea părerilor hotărește. E dar lucru firesc să ne întrebăm, dacă maioritatea e competentă pentru această hotărîre. Toți membri votanți ai Academiei s'au pus oare sĕ studiezĕ filologia? Sûnt „în curentul“ ideilor europene în această privință? Bopp, Dietz, Renan, Max Müller, etc. le sûnt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii și lucrările Soțietății Academice rĕspunsul este neîndoit. O minoritate de speșialiști sĕ află acolo, marea majoritate votează fără a ști ce face și fără a-și da osteneala ca să-și dobîndească știința trĕbuincioasă pentru votul ce-l dau și pentru locul ce-l ocupă.

Chiemarea naturală a acestei Academii era de a aduna tesaurul limbei rumâne așa cum a vorbito și acum o vorbește poporul în toate provințĕle locuite de Rumâni — lucrare foarte însĕmnată, pentru care numirea membrilor din deosĕbite țĕri era nimerită și pre care membrii înșiș, cu bună plecare și sîlință, ar fi pututo îndeplini. În locul acestei simple lucrări de culegere credincioasă, academicii și-au arogat autoritatea de a pronunța, cum ar trĕbui să fie limba și scrierea și au început a tortura ortografia și și cuvîntarea, dând sentință în privința fonetismului și a etimologismului, în privința „corupțiunei eufonice“ și radicalismului în derivare. Dar dacă maioritatea membrilor Academiei erau în stare a face serviciul modest însă foarte împortant a unor culegĕtori de cuvinte, le lipsește ori-ce competență de a sĕ pronunța în materii controversate ale științei filologice și de ai prescrie Națiunii lor, cum să vorbească și cum să scrie, și dacă totuș în asemenea cestii îș ridică mânile pentru *da* sau *nu*, dovedește lipsa de conștiință. Ce să ne mirăm de cei obscuri, când însuși D. Cipariu, de altmintrelea un representant eminent al etimologismului între români, rĕspunzênd în Archivul sĕu filologic la niște objecĭi limbistice cei făcusĕm în Academie, afirma că nu cunoaște scrierile limbistice ale lui Max Müller și după atâta timp nu căutasĕ încă a le cunoaște. Dacă D. Cipariu, iacă tot ce putem rĕspunde la aceasta, nu cunoaște pe Max Müller, paguba nu este a lui Lax Müller.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În numĕrul viitor vom termina.

POESIA LUI MIHAIL EMINESCU.

Mai publicăm înc'o parte din „Ștudiul critic“ asupra poesielor lui Eminescu (Blaj, Biblioteca Unirii, 1891.) Autorul anonim ne taie albeața de pĕ ochi și ne aduce într'o stare să vedem curat în privința aceasta:

Vom merge acum mai departe, să vedem câtă dosă de logică, de originalitate și de frumsețĭă și nobleță a espresiunii găsîm în cuprinsul acesta sĕrac și lipsît de ori-ce farmec.

Unul dintre panageriștii lui Eminescu dejosește așa tare pre ceialalți poeți ai noștri, cât susține, că Eminescu a fost cel dintâiu poet, care a întrodus în poesia noastră „*cugetarea cu fond.*“ Cei dinainte de el n'au cugetat ca poeții adevĕrați, ci numai au „*ciripit cu pasĕrile.*“

Acum dacă în adevĕr așa ar sta lucrul, atunci în poesiile lui Eminescu logica ar trĕbuì să strălucească ca soarele față cu logica altor poeți români. Puterea stringentă a combinărilor lui, lipsa contrazîcerilor, precisarea și charitatea ideilor, armonia părților, logica sĕmțĕmintelor și tablourilor folosîte de el, alegerea nimerită a cuvintelor, a predicatelor, atributelor și epitetelor, cu un cuvînt cugetarea și espresiunea chiară, precisă și artistică la Eminescu ar trebuì să fie și dacă nu chiar clasică, dară cel puțin bătătoare la ochi față cu a altor poeți de ai noștri.

Dacă numai Eminescu este om cugetătător între poeții noștri, iară ceialalți sûnt numai pasĕri „*ce ciripesc*“, atunci pre dreptul am putea aștepta încă și mai mult de la el. Ne mulțămim însă deocamdată cu pretensiunea aceasta puritană, ca să nu ni sĕ zîcă, că cerem prea mult. Să vedem dară:

În poesia „Mortua est.“ În strofa a doua adresându-sĕ Eminescu cătră cea moartă cugetă și vorbește astfel:

„Trecutai când ceru-i câmpie sĕnină
„Cu rîuri de lapte și flori de lumină,
„Când norii cei negri par sumbre palate
„De luna regină de pre rînd visate.“

Noi credem, că și vrabiile ce ciripesc pre streșini, încă știu, că dacă „*ceriu-i câmpie sĕnină*“, atunci pre el nu pot fi și „*nori negri ca sumbre palate.*“ Numai cel ce voiește să învețĕ pre preoții români a cugeta, nu o știe. Sau dacă cumva poetul nostru voiește prin cuvintele aceste să descrie numai anutîmpul, când i-a murit aleasa inimii, atunci să ne spună toți închinătorii lui Eminescu, care este anutîmpul acela, când pre cer sûnt „*rîuri de lapte* și *fiori de lumină*“, și ce minuni pot fi aceste? Care e anutîmpul, când norii sĕ par ca și când ar fi niște sumbre palaturi? Și să nu uităm, că și poesia aceasta a fost una din acele din cari dnii Maiorescu și ceialalți au conchis, că Eminescu va fi un geniu, deși despre un biet gimnasist dacă ar scrie absurdități de aceste în o temă din școală, nice un grofesor n'ar presupune, că este un geniu, fără i-ar da secundă.

Tot în poesia aceasta în strofa a patra zîce, că vede cum cea moartă sĕ duce în sus spre cer, *cu brațĕle albe pre pept pusĕ cruce*“, și totuși în strofa următoare zîce, că „*privește apoi lutul rĕmas alb și rece*“. Dar dacă s'a dus cătră cer, „*cu bratĕle albe pre pept pusĕ cruce*“, apoi ce lut a mai rĕmas? Geniul nostru cu „*fondul cugetător*“ așa e de confus, cât voind a spune, cum sufletul celei moarte s'a dus în sus, și-a uitat să-și lăse trupul jos, ca să aibă ce contempla în strofa următoare.

Tot în poesia aceasta avem un esemplar strălucit de cugetare confusă în strofa, în care descrie, în cătrău i-s'a dus amanta:

„Da poate acolo să fie castele
„Cu arcuri de aur zîdite din stele
„Cu rîuri de foc, și cu poduri de-argint,
„Cu țĕrmuri de smirnă, cu flori care cânt.“

Va să zîcă în lumea asta a cugetării sunt castelele nu numai cu zîduri, ci și cu „*rîuri*“, și încă ce rîuri? rîuri de foc. Preste rîurile aceste de foc sûnt „*poduri de argint*“, și totuși argintul nu sĕ topește; după aceea „*țĕrmuri de smirnă*“, care însă de foc nu sĕ topește să miroasĕ ca în cădelniță, și apoi în rîurile aceste de foc mai sunt și flori, cari cântă în loc de a sĕ mistui. Tablou de cugetare corectă! Dacă un biet maturisant în tesa din limba română ar da semne de o atare cugetare, atunci de bună samă nici când nu va fi dechiarat matur.

Tot în poesia aceasta cătră capĕt vorbește astfel:

„Și apoi cine știe, de este mai bine
„A fi sau a nu fi?“

Ceea-ce înseamnă, că nu știe nimeni. Și apoi totuși strofa următoare o începe cu cuvintele:

„A fi? nebun e și tristă și goală.“

Va să zîcă totuși este cineva, care știe, că ce e mai bine, „a fi sau a nu fi,“ numai „adêncul cugetător“ și-a uitat, ce a zis în strofa din sus.

În poesia „Egipetul“ voind Eminescu a descrie un aspect impunător al nopții din Egipt, vorbește astfel:

„Și'nserează. Nilul doarme și es stelele din strungă,
„Luna 'n mare își aruncă chipul și prin nori le-alungă“

Nu vom provoca pre poeții noștri ceialalți, cari „*ciripesc ca paserile*“, ci pre adoratorii lui Eminescu, să cerce a-și construi cu logica dînșilor tabloul: „*Luna îș aruncă chipul în mare și de frică stelele fug prin nori.* Cei ce „*ciripesc*“, știu numai atâta, cumcă când rĕsare luna, ori i-sĕ reflectează chipul în mare ori nu, stelele mai puțîn luminoasĕ dispar dinaintea luminei lunei. Și aceasta credem că sĕ întîmplă și în Egipt, deși n'am umblat pre acolo. Ca stelele să fugă printre nori, pentru-că luna să reflectează în apa mării, credem că nu e cu potință nice în Egipt, fără poate în țara geniilor, unde cerul de-odată e și „*câmpie sĕnină*“ și „*încărcat de nori negri*“, și unde omul mort sĕ duce și cătră cer „*cu mânile pre pept pusĕ cruce*“ și rĕmâne jos și în formă de „*lut alb și rece.*“

Totu în poesia aceasta în ștrofa a 8-a vorbind iară-și de noaptea din Egipt cântă „adênc“ cugetătorul nostru poet astfel:

„ . . . . . Noaptea-i clară, luminoasă
„Undele visază spume, cerurile 'nșiră nori“.

Noaptea deodată „*clară*“, „*luminoasă*, și „*cu nori înșirați*“! Unde e posibilă o atare noapte, acolo de secur nice pasĕrile nu „*ciripesc*“, nice poeții nu „*cugetă*“.

Mai departe în poesia „*Ânger și demon*“ în ștrofa a patra despre hermafroditul sĕu demon zîce, că:

„Cufundat în întunerec lâng'o cruce mărmurită,
„Intr'o umbră neagră, deasă, ca un demon el veghează.“

Va să zîcă în țara geniilor are și „întunerecul“ „umbră“.

În poesia „Floarea albastră“ în ștrofa 6. vrea să-și ducă amanta

„Lângă bolta cea sănină (în cer)
„Și sub trestia cea lină“ (in baltă).

Va să zîcă biata amantă a „geniului nostru“ trĕbuia să stee cu el de-odată și în cer și pre pămênt în baltă, ca cel din poveste cu o falcă în cer și cu una pre pămênt.

În poesia „*Cu mâni zîlele-ți adaugi*“ zîce, că:

„'Naintea nopții noastre umblă
„Crăiasa dulcii demineți“

cu toate, că noi știm, că înaintea nopții umblă sara și înaintea zîlei dimineața. La „genii“ de acestia însă tîmpul merge cu spatele înainte. Când este vorbă de tîmp, atunci nu despre ceea-ce s'a întîmplat mai târzîu zîcem, că este înainte de ceea ce sa întîmplat mai curûnd, ci din contra curîndul este înaintea târzîului. Caesar a ûmblat în istorie înaintea lui Napoleon. După Eminescu însă Napoleon înaintea lui Caesar. Bietul Eminescu n'a fost în stare a deosĕbi ce însĕmnează *ante* și *post* în tîmp de ceea ce însamnă în spaț.

În poesia „Epigonii“ asĕmênând tîmpii trecuți cu cele de față și voind să fie ingenios și plin de spirit, zîce că față cu Românii cei dinaintea noastră, noi cei din tîmpul de față.

„Cârpim cerul cu stele și mângim marea cu valuri.“

Acum nu vom zîce nimic despre aceea, că figura „*a mângi marea cu valuri*“ este foarte sîlită și ne nimerită. Ce vom zîce este numai aceea, cumcă întrebăm pre admiratorii lui Eminescu, să ne spună cu toată siguritatea, oare ce a voit el să zîcă prin cuvintele aceste? Căci „*A cârpi cerul cu stele și a mângi marea cu valuri*“ poate însĕmna mai întâi a face lucruri, cari sûnt de prisos ca a mai face stele pre cer și valuri pre mare. După aceea a te apuca de lucruri, ce sunt cu neputință, cum este cârpirea ceriului cu stele, și mângirea mării cu valuri. Mai încolo a te apuca de lucruri ridicule, cum ar fi, când cineva s'ar apuca să cârpească cerul cu stele sau să mângească marea cu valuri. Și în urmă și a te apuca de lucruri fără valoare, ca cârpirea cerului și mângirea mării.

O rĕcerință de căpetenie în știlul poetic este, ca imaginea aleasă să producă în cetitor chiar aceea idee, ce o-a avut poetul. Ce cugetare corectă poate să fie însă aceea, când imaginea poetului poate produce în noi atâte idei, din cari nu știm, care este a poetului?

Dară poate sĕ va replica, că poetul a avut în vedere toate aceste patru înțĕlesuri, și a voit să zîcă, că noi, cei din tîmpul presente, sûntem niște v i s i o n a r i față cu cei din tîmpii trecuți, niște visionari ca cei ce voiesc să cârpească cerul cu stele și să mângească marea cu valuri. Căci în cuvîntul: visionar, sĕ cuprind toate acele patru înțĕlesuri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bine! însă poetul în strofa din urmă, în care resumează întreagă poesia, numește și pre cei din timpul trecut: visionari. Și așa și noi și acestia sûntem: visionari. De unde între unii și alții nu este nici o deosebire, deși chiar deosebirea aceasta enormă și-a propus „adêncul“ nostru poet să o cânte, și la capet în loc de deosebire se trezește cu egalitate. Rumânul la aceasta îi zîce: Unde dau si unde creapă!

Că în loc de deosebire între unii și alți se trezește cu egalitate, se vede lamurit și de acolo, că figura cu stelele și cu valurile o întrebuințază și despre unii și despre alții. Astfel despre noi cei de astăzi zîce, că: „*cârpim ceriul cu stele, și mângim marea cu valuri.*“ Despre cei din timpii trecuți în strofa din urmă zîce. că:

„*Făceau valul să cânte, și puneau steaua să sboare.*“

Acum dacă suntem niște visionari noi cei din presente, cari cârpim cerul cu stele și mângim marea cu valuri, atunci de secur că chiar așa de mari visionari sûnt și cei din trecut, cari fac valul să cânte și pun steaua să sboare, ca să nu mai zîcem nimica de aceea, că ce trop silit este a face valul să cânte.

O cugetare așa confusă abia putem afla la un biet student gimnasist, care poate nici nu știe ce e geniul, necum să aibă pretenție de a fi geniu.

În poesia „Luceafărul“ la pagina 282 astfel vorbește luceafĕrul către fata de împĕrat: „*Cerul este tatăl meu, și mama mea e marea*“. Înturnăm numai o foaie, și la pagina 285 același luceafăr zîce: „*Soarele e tatăl meu și noaptea 'm este mamă*“, căci poetul și-a uitat „adênc“, ce a zîs mai sus. Relațiunea luceafărului față cu ceriul, marea, soarele și noaptea n'a fost Eminescu în starea să o îmbrace în o figura frumoasă, decât dând bietului luceafăr doi tătâni și două mame, va să zîcă în modul cel mai absurd. Altcum poesia aceasta are atâte imagini și tablouri nenaturale absurde și urîte, cât doară numai icoanele noastre dela Nicula se mai pot asĕmĕna cu ele. Așa d. e. când luceafĕrul se laudă, că el e care „*poartă corabiele pe mare*“, adecă nu e numai patron al corabiei, ci chiar matros, că luceafărul umple casa de „*schintei rĕci*“ și alte bazaconii de spăriat copii.

Mai departe la pagina 67 în aceea-și strofă zîce, că moartea e un „*chaos*“ și *un secul cu son înflorit.*“ Sĕ pot oare pre lume două concepte, ce sĕ eschid mai tare unul pre altul ca caosul și secolul cu son înfiorit? și totuși Eminescu desamnă cu ele unul și acela-și obiect.

La pagina 40 cetim versurile următoare:

»Lângă lac pre care norii
„Au urzît o umbră fină,
„Ruptă de mișcări de valuri,
„Ca de bulgări de lumină“.

Cinea a mai auzît, ca valurile să rupă umbra ca-și cum ar fi niște bulgări de lumină? De ar fi așa, cum s'ar bucura năierii noaptea, când e tare întunerec, căci valurile ar rupe întunerecul ca niște „bulgări de lumină.“ Atunci valurile n'ar fi așa de spăimêntătoare, și cu cât ar fi mai mari, cu atâta ar fi mai mare lumina pre mare, căci ar fi mai mari „*bulgării de lumină.*“ Ce daună că n'a păsit Eminescu cu idea aceasta înaintea unei sotițetăți de navigățiune!

La pagina 84 cetim versurile următoare:

„Te urmăresc luminători
„Ca soarele și luna,
„Și preste zî de atâte-ori
„Și noaptea totdeauna.“

Oare dacă pre cineva l'ar urmări noaptea totdeauna un luminător ca soarele, atunci mai esistare-ar pentr'un atare om noapte?

La pagina 31 grăește codrul către poet astfel:

„In al umbrei întunerec
„Te asamên unui prinț,
„Ce sĕ uit' adênc în apă
„Cu ochi negri și cuminți.“

De i-ar fi ochii cât de negri și cuminți în întunerec tot nu sĕ va putea uita adênc în apă, mai iute va cădea în apă. Și apoi ce asĕmĕnare genială cu un prinț „ce sĕ uită în apă!“

La pagina 104 zîce „geniul nostru“ către iubita sa:

. . . . . „O închide lungi genele tale
„Să pot răcunoaște trăsurile-ți pale

Va să zîcă, nu-i poate cunoaște trăsurile amantei decât numai dacă ca își va închide ochii. Dacă voim dară să știm, că cineva ce trăsuri are, pale sau nepale, trĕbue mai întâi să-și închidă genele, lungi sau scurte, cum le va avea, și apoi să ne uităm la el.

La pag. 16 întâlnim următoarele versuri:

„Că auzu-mi n'o să-l mai întuneci
„Cu a gurei dulci suflări ferbinți.“

Tablou! A întuneca auzului cu o suflare dulce și ferbinte! Tot așa pot să zîc: A asurzi vederea cu o suflare amară și rece.

La pagina 209 oare cine *„urmărește pre ceriuri limpezi, cum plutește o ciocârlie.“* Poate la genii ciocârliile plutesc pre cer.

La pagina 211 ocur următoarele versuri:

De pe lacul apa sură
„Infundă mișcare-ai creată între stuf la iezătură.“

Va să zîcă apa își înfundă mișcarea, nu mișcarea înfundă apa. Pot dară să zîc, după geniul nostru, că: îmi duc mișcarea la preumblare.

La pagina 268 aflăm versul:

„Luna trĕmură pe codrii, sĕ aprinde, sĕ mărește.“

Și poetul nostru totuși nu sĕ sparie vĕzênd fenomenul acesta, ce nu la mai vĕzut nimeni.

La pagina 285 întâlnim versurile aceste:

„Dar ochii mari și minunați,
„Lucesc adênc chimeric
„Ca douĕ patimi fără saț
„Și pline de întunerec.“

Va să zîcă lucesc și patimile, ma lucește și întunerecul. Pre lume nu poate fi o asĕmânare mai absurdă ca aceea, când lucirea unui obiect o asĕmênăm cu altul *„plin de întunerec“*

La pagina 17 întâlnim versurile:

„Părea, că printe nori s'a fost deschis o poartă.
„Prin care trece albă regina nopții moartă“ (luna).

Nu vom zîce, că nimenea n'a vĕzut noaptea luna albă. Zîcem numai atâta, că a zîce că *„regina nopții trece moartă“*, atâta însamnă, cât a zîce că cineva s'a sculat viu și s'a sculat mort.

Și apoi de-și *„regina nopții moartă trece prin o poartă“*, totuși immediat zîce poetul:

„O dormi, o dormi în pace printre făclii o mie
„În mausoleu-ți mândru al ceriurilor arc.“

Va să zîcă *„regina asta moartă“* în somnul morții e și somnambulă, căci umblă durmind și încă cu mausoleul în spate. Apoi în versurile dintâi pe cer s'a deschis numai o *„poartă“*, ca să treacă *„regina nopții moartă“*. În versurile din urmă tot ceriul cu *„poartă“* cu tot e *„mausoleul“* acelei regine. Atâta confusiune și absurditate de-abia află omul și la un biet student gimnasist, când face cele di'ntâi încercări poetice.

La pag. 18 zîce poetul nostru că:

„Vĕzduhul schinteiază și ca unsĕ cu var
„Lucesc zîdiri . . . . . .“

Ce genială e asĕmênarea, că *„zîdurile lucesc ca unsĕ cu var“*! Poate că atari zîduri n'a vĕzut *„geniul“* nostru nici când, că altcum și un copil știe, că varul nu *„lucește“*. Un străin cetind versurile aceste, va crede, că la bieții Români *„sĕraci în țară sĕracă“* nimene nu își *„unge zîdurile cu var“* dacă un *„geniu“* românesc voind a face o asĕmênare sublimă despre lucirea zîdirilor, zîce, că acele sunt atât de ferice, de lucesc *„ca unsĕ cu var.“*

Un sonet dela pag. 51 sĕ începe cu pleonasmul acesta urît:

„Iubind în taină am păstrat tăcere.“

Va să zîcă, poetul nostru poate iubi *„în taină“* și strigând în gura mare: că iubește.

În același sonet în strofa din urmă la pag. 52 zîce poetul cătră amantă-sa:

„C'o suflare rĕcorești suspinu-mi“.

Homer vorbește de suspinuri adînci și grele. Și așa e și natural. Numai la Eminescu sunt suspinuri „ferbinți“ și sĕ recoresc cu „suflarea“ ca supa, când e prea caldă. Și mirare! Unul din lăudătorii lui Eminescu zîce chiar despre strofa, în care sĕ cuprinde versul acesta, că în țoată literatura europeană nu esist versuri mai frumoasĕ. Sĕ poate vedea și din lauda aceasta estravagantă din cale afară, ce abus condamnabil își permit lăudătorii lui Eminescu. Nu esist de bună samă versuri mai frumoasĕ pentru cine n'a judecat nice când pre Eminescu cum sĕ cuvine.

Pentru atari oameni vor fi de secur tot atâtea capete de operă a lui Eminescu și niște frasĕ confusĕ, fără înțĕles, sau cu un înțĕles de tot forțat, în cari chiar pentru aceea nu este nici un pic de poesie, precum sûnt următoarele: așa când vorbește de *înălțîmile albastre, cari pleacă zarea lor pre dealuri“* (pag. 3), sau când „geniul nostru“ zîce că „își caută lumea în creeri“ (pag. 19), când zîce oare-cui, să-i vină și „să-i spună numele alesĕi sale“ nu la ureche, ci „pre pleoape“ căci poate „genii“ aud și cu pleoapele, ca cei hipnotisați, cari cetesc cu picioarele (pag. 36); sau când zîce, că zĕul dacului *„a dat schinteei putere din noian de ape“* (pag. 12), când noi ceștialalți muritori știm, că apa stînge schinteaua. Sau când la pag. 56 zîce, că aproprierea amantei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„îi liniștește adênc inima ca resărirea stelei în tăcere,“ ca și cum ar resări stele și cu larmă, ca să nu mai zicem nimic, cât de absurdă este asemênarea aceasta. Sau când la pag. 59 zice, că: „norii trec pre șesuri,“ când noi știm că norii trec pre de-asupra șesurilor. Sau când la pag. 60 zice, că: *„smulge un sunet din trecutul vieții“*, ori la pag. 95, când zice, că: *„umbra gândurilor regii să arunce întunecat“*, atunci închipuească-și cine poate, ce va să zică: „aruncare întunecată“; sau la pag. 92, când zice, că: „o umbră înaripată înmoaie buzele demonului“, când era să strîge niște cuvinte, și așa înmoindu-le n'a putut strîga. Când strîgăm ne sunt dară buzele „vîrtoase“, și când tăcem, atunci ne sînt „moi“. Ori la pag. 37, când zice, că: floarea albastră „grămădește rîuri în soare,“ la pag. 116, când zice, că „luna ține strage în brazii de pe dealuri,“ la pag. 121, când zice, că iubita sa *„e slăbită de umbra dooasălor dureri“*, deși nice el nu va ști, ce vrea să zică *„umbra durerilor“*. Sau la pag. 129, când vorbește de „întunecarea vederii cu umbre, cari nu sînt“, la pag. 132, când ne spune, cum „clopotul plânge cu limba“, și apoi să-și închipuească cetitorii un om, care plânge cu limba. Sau la pag. 222, când ne spune, că: *„luna joacă printre nori“*, ori când la pag. 232 chiamă *„noaptea să-i oprească soarele“*, și nu-și aduce aminte, că dacă noaptea ar putea opri pe cer soarele, atunci și-ar pune și ea capul. Sau la pag. 57, când zice, că: „glasul gândurilor tace“, ca și cum gândurile ar strîga, și că amanta să vină, să-i „însenineze puterea nopții“ și apoi să-și facă cetitorii idee de o „putere senină.“ Sau când geniul nostru voind a zice, că nu mai scrie, folosește pentru aceasta minunată metaforă, „că peana i-a rămas în cerneală“ (pag. 245).

Pentru atari oameni de secur sînt ceva genial niște lucruri de ale lui Eminescu ca următoarele idei monștri: „ochi moi“ (pag. 93), „buze mute“ (pag. 93), „gură descleștată“ (pag. 205), „buze descleștate“ (pag. 209), „sară sură“ (pag. 211), „umbră albă“ (pag. 281), „umbră de argint strălucită“ (pag. 66), „somn cald“ (pag. 71),„răcoare brună“ (pag. 76), „gând argintos“ (pag 78), „umbră argintoasă“ (pag. 95), „mucuri ostenite (pag 89), „haină palidă“ (pag. 103), „șoapte calde“ (pag. 106), „ochi ferbinți“ (pag. 106), „isvoare albee“ (pag. 125). „apă somnoroasă“ (pag. 156), „cădență mulcoamă“ (pag 227), „singurătate mișcătoare“ (pag. 236) „cântare întunecată“ (pag. 229). „minte bine rîzătoare“ (pag. 134), „viață sclipitoare“ (pag. 136), „purcelus de treabă“ (p g. 212), „asfințit de sară“ (pag. 59), ca și cum ar esiste și asfințit de dimineață“, „zăpadă viorie“, „care curge“, deși nu-i topită, (pag. 210), „glas cald“ (pag 220), „întunerec mândru“ (pag. 214), „zare din gene lungi“ (pag. 104), „umbra celor nefăcute“ (pag. 207), sau când poetul nostru zice, că: „vede vestea“ (pag. 47), că „picură de somn“ (pag. 53), că „îi bate têmpla liniștită ca o umbră viorie“ pag. 205), că „i se stinge noaptea“ (pag. 210), că „luna îi întunecă suferințele“ (pag. 236), și apoi să ne spună adoratorii lui Eminescu, ce e „o suferință întunecată de lună.“

Pentru atari oameni de secur sînt demne de Virgiliu niște tablouri grețoasă de alui Eminescu ca cele următoare: Așa când la pag. 18 în o biserică pustie în loc de popă e un *„grer, care toarce un gând fin și obscur“*, iară cantor *„un cariu, care bate toaca sub mur“*. Seracul cantor la Eminescu a ajuns și clopotar! Iară la pagina următoare, când ne spune poetul, *„că-și caută lumea în creri“*, și în loc de lume își găsește în creri *„un grer, care vrăgește trist, tomnatic și răguștt“*. Ori când la pag. 180 t. II zice, că *„frunzele 'n poiană șoptesc ca sgomotul de guri, ce să sărută“*, iară la pag. 182 t. II, că, *„sufletul stă în pepții rochiei“*, la pag. 187 t. II, că *„lumina are sete de întunerec“*, la pag. 188 t. II, că *„stelele nasc umezi pre bolta senină“*, la pag. 193 t. II, că a vězut *„femei cu ochi, ce isvorésc schintei“*, și tot nu s'a spăriat de ele ca de smeul; la pag. 211 t. II, că *„nóaptea vine din stele auroasă cu umbre suspinânde“*, la pag. 221 t. II, că *„pustiurile schinteiază sub lumina lunei“*. Sau când la pagina 74 voind a face o descriere sublimă a Egipetului, ne spune, că în țara aceea minunată *„pasările ciripesc cu ciocul în soare printre tufe de măturí, iară Nilul își mișcă legenda și oglinda spre mare“*. Sau când la pag. 99 ne încântă cu aceea, că ne spune, *„cum iubitei sale îi va astupa gura cu părul“*, așa-i e de dragă. La pag. 84 voind a zice, că aleasa

inimei sale, dacă ar face numai un pas „*delicat*“, săptămâni întregi n'ar putea uita, îl numește pașul acesta „*un pas făcut a lene*“. Iară pre biata amantă, pre carea a nădușit'o cu astupatul gurii cu părul, o mângâe, că să nu se supere, dacă o va săruta, că nimeni nu va vedea, fiind-că sărutarea va fi „*sub pălărie*“. Închipuiască-și acuma cetitorii, ce pălărie mare a trebuit să poarte poetul nostru, dacă nu-l vedea nimeni, ce făcea sub ea. Dacă nu mai mare, apoi cât o șatră a trebuit să fie. Sau când la pag. 140 ne spune, că dacă numai odată s'ar fi uitat la el amanta atunci așa o ar fi cântat, cât generațiuni întregi s'ar fi uitat la ea înmărmurite. Săracul Dante! el încă a promis Beatricei, că o va cânta; însă Dante nu s'a simțit în stare a o cânta decât „cum n'a mai cântat nimeni o femeie“. Geniul nostru însă s'a simțit mai mare ca Dante, când a promis amantei sale, că așa o va cânta, de generațiuni întregi vor înmărmuri uitându-se cu gura căscată la ea. Potentes potenter agunt. Sau tabloul admirabil de frumos, când o femeie mânioasă „*îți întinde o gură deschisă pentru sfadă*“. Să-și închipuiască cetitorul, că într'o casă, și acolo femea mânioasă în loc de a se uita urît la el, îi „*întinde o gură deschisă pentru sfadă*“ și apoi să știe, că acesta e un „admirabil măreț“ tablou de a geniului Eminescu. Sau să încerce ori ce adorător alui Eminescu a „însghieba“ și a se desfăta în tablourile următoare:

„Norii curg, raza lor șiruri despică,
„Streșini vechi căsele 'n lună ridică“

(tom II pag. 188). Sau

„Parecă și trunchii vecinici poartă suflete sub coaje,
„Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrage;
„Iar prin mândrul întunerec al pădurii de argint
„Vezi isvoare sdrumicate preste petri licurind,
„Ele trec cu harnici unde și suspină 'n flori molatic,
„Când coboară 'n ropot dulce din tapșanul prăvălatic,
„Ele sar în bulgări fluizi preste prundul din rĕstoace.
„În cuibar rotind de ape, preste care luna zace.“[1])

Din confusiunea babilonică a tabloului acestuia amintim numai curioasa și ridicula idee, că dacă pădurea e „*de argint*“, atunci și întunericul din ea încă trebue să fie „*mândru*“. Nu știm dacă cumva lui Eminescu închis în o casă „*de argint*“ fără feresti, în care nu străbate nici o rază de lumină, întunerecul de acolo i s'ar mai părea „*mândru*“, și nu cumva ar voi să scape cât mai iute din acest întunerec „*mândru*“.

Și numai esemplele, ce le-am adus până aici, arată preste tot o așa mare lipsă de cugetare corectă și o așa mare confusiune de idei, o așa mare sîlință deșartă și un conglomerat așa mare de contrazîceri și lucruri absurde, precum n'am aștepta nici pre departe în un poet, căruia i-se ascrie nemeritata și cutezata onoare de a fi cel de întâi, care a introdus în poesia noastră „*cugetarea ca fond*“ al poesiei. Ma ele ne arată, cât își va fi zdrobit bietul Eminescu capul, până a produs și atâta, cât a produs.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE ALE POPORULUI.

I. Doine

Până-i fata, fată mare
Suflă vîntul în petele,
Și nu știi ce-i dor și jele.
Dacă fata se mărită,
Suflă vîntu 'n pochilat,
Trăește cu mult bănat,
Cu frica de la bărbat.
Doamne, pre obrazul meu,
Merg lacrămile părĕu....
Da de lacrim nu bag samă
Că le șterg cu ast' năframă;
Da mi milă de obraz
Că se bate de nĕcaz.

II.

Frunză verde pre ogor
D'ar fi dorul vînzĕtor,
M'așî face negustător,
Și mi-aș pune șatra 'n prag
Și aș vinde dor cu drag.

II. Chiuituri.

Asta-i lelea de pre Tisă
Pe la ochi cu argint scrisă,

Da la coada ochiului,
Trasă-i coada corbului.

Uiu-iu la Salatiu,
Petrihaza și Mintiu...
Nu o spune că o știu:
Că umblă prin valea rea,
C'un dărab de șapcă rea,
Ș'am văzut și în Hășdate
C'un dărab de țol în spate.

Arde luminuța bine...
Cine mi drag nu mai vine.
Arde luminuța 'n prag,
Nu vine cine mi drag.
Nime 'n lume nu o stânge
Numai mândra mea când plânge.

Astă-i mândra, ce-o vezi,
Care mi-a făcut scoverzi,
De-o-ași pute scoate din minte,
Ca să-mi facă și plăcinte.

Vai dei mine și de mine
Rău mĕ tem c'oi muri mâne,
Da n'ași vrea să mor de grabă
Că acum mi lumea dragă.

Culesĕ din jurul Gherlei de

Traian Moldovan.

DESPRE TIPĂRITURILE VECHI RUMÂNEȘTI.

Estras din răportul renumitului profesor universitar și secretar al Museului ardelean, Emeric Finály în privința tipăriturilor rumâne:

„Cu toate acestea nu pot să nu amintesc o scădere însĕmnată a bibliotecei noastre, de altmintrea bogată și valoroasă în opuri. E lucru notoriu, cumcă literatura rumână pentru prima dată a încolțit pe pământul Transilvaniei; la îndemnul și cu ajutorul principilor maghiari au eșit primele cărți rumâne, din tipoprafiele maghiare. Față cu acest fapt într'adevĕr trĕbue să ne surprindem, că din fructele literare ce au apărut din seclul al XVI-lea încoace până în anul 1848, în biblioteca noastră, putem să zicem, nu sĕ află nimic. Azi acestea tipărituri au devenit așa de rari, încât procurarea acestora e aproape imposibilă. Să amintesc numai un esemplu: Lexiconul Valachico-Latinum alui Bobb, care până în 1848 așa zicĕnd umbla din mână 'n mână, biblioteca noastră n'a dispus de el, și numai cu greutăți mari ni-a succes a procura un esemplar, mai-dăună-zi, din Lipsa. Așadar cred, că nu va fi de prisos ai atrage atențiunea fiitoriului director al bibliotecei asupra procurărei atăror cărți, încât îi va fi cu putință.“

Toți aceia, cari posed tipărituri rumânești din seclii trecuți, ar face bine, dacă s'ar înturna cu ele la bibliotecarul Museului, care le va cumpĕra în preț bun.

DIN NEBUNIILE NOASTRE.

Noi rumânii din regatul unguresc, precum ne asigură cei din Rumânia, sûntem subjugați. Zîc, că ungurul, sistemul de guvernare unguresc, ne zugrumă în scoală, în biserică; ne șterge școlile de pe fața pământului.

Să vedem cum stăm cu școlile în regatul rumân.

Cetim în Tribuna (nr. 272—91):

„Școalele în România. Ministerul instrucțiunii din România publică prin „Monitor“ un tablou asupra situațiunii instrucției primare. După acest tablou sûnt 542.468 de copii în etate de a frecuenta școala, adecă 16.88 la sută, dintre care 75,940 băieți și 15.648 fete. În toată țara sĕ află 298 școale de băieți, 263 de fete și 2566 mixte. Total 3127 de școale în țară.“

Nota bene, în regatul rumân populațiunea, după statistica rumână, sĕ urcă la 5 milioane. Noi în regatul unguresc, iarăși după statistica rumână, sûntem în numĕr de 3 milioane.

La noi, la cei subjugați, sunt 3700 școli pur rumânești, cu limba și supraveghiarea rumână, și învață preste 500.000 fete și băieți subjugați în toate zilele. Adecă noi 3 milione

de rumâni subjugați avem mai multe școale decât au cei liberi din statul rumân, și învețăm mai mulți decât câți băieți și fete sunt la olaltă în etate de a frecuenta școala la rumânii liberi și trufași.

Unde stă învețământul român mai bine, la noi sub jugul ungurilor, sau în regatul rumân? Sĕ poate vedea și din comparațiunea aceasta!

*

Un popă nebunatic și-a provĕzut biserica cu inscripțiunea următoare: „Pentru unitatea rumânilor.“ O biserică rumână dară pentru unitatea rumânilor!

Oare ce „unitate“ a înțĕles popa nebunatic? Unitatea de credință creștinească, rituală? Dacă popa a fost de lege gr. catolică, atunci cu înscripțiunea sa a vătĕmat pre orientali, dacă a fost de lege orientală atunci a vătĕmat pre catolici! A înțĕles doară unitate teritorială? atunci noi cei ce viețuim în statul unguresc sub Domnitoriul nostru regele Ungariei, ar trebui să ne lăpădăm de tronul Maiestății sale, de credința noastră seculară sînceră cătră tron. Ar trebui să ne închinăm lui Carol, regelelui Rumâniei. Sau doară a înțĕles popa nebunatic o unitate sub sceptrul regelui unguresc? Atunci ce sĕ va alege din credința rumânilor din colo de Carpați față cu regele lor?

Nebuniile noastre n'au hotar. Sus părinte că sĕ udă 'vangelia!

*

Pițigae, gaie
Ce duci în tigae?
Mămăligă, Ligă
Ce duci în tăligă?
Frase verzi, uscate
Pentru unitate!

A dracului îs rumânașii de dincolo de Carpați. Au înființat o Ligă pentru unitatea culturală a rumânilor de pre pământul lui Dzĕu. Au edat proclamații pentru toate unghiurile lăcuite de rumâni — cer bani! Storc bani cu frumosul, cu sîla. În adunarea generală a Ligei vestite s'a hotărît:

„adunarea să aleagă o comisiune, care să facă o listă de toți ardelenii să-i înscrie în Ligă, iar dacă vor refusa să fie proscrișî.“

Pricepeți? proscrișî!! Adecă cuconașii bucureșteni cu banii ardelenilor subjugați ar voi să ajungă unitatea culturală a rumânilor; cu banii noștri câștigați cu sudoarea subjugărei, și storși cu sîla proscripții. Oare unită sau neunită va fi unitatea aceea? Nouă, celor uniți, o unitate neunită nu ne trĕbue!

Și ce au făcut cuconașii bucureșteni cu banii storși cu sîla nemiloasă?

Au aranjat două congresĕ de colorit politic; au îmbĕtat pre 5 greci și 8 sĕrbi; firește cuconașii au fost entusiasmați până la pământ. Au cheltuit 15—20 mii de lei; au mâncat, au beut două sĕptămâni întregi. Și iată pentru unitatea culturală a rumânilor, cuconașii de învĕțăcei n'au învĕțat nimic două luni de zîle, fiind cuprinși de unitatea culturală a rumânilor!

Unitatea neunită a rumânilor mult ne va costa. Bani, ardeleanule subjugat, grămadă de bani, ca cuconașii din București să aibă de bee și mânânce în interesul unității neunite a rumânilor!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Liberalismul coconașilor e mai pre sus de toate!

Congresul de pace din Roma a luat următoarea hotărîre:

„Congresul crede, că în statele compusĕ, de naționalități diferite, guvernele ar ajuta la asigurarea păcei dacă ar respecta, ca Elveția, caracterul etnic și desvoltarea naționalității după lege, libertate și dreptate!“

Cuconașii din România, alo, cu telegrame, felicitări cătră dl. Imbriani. Pentrucă băieții din România fac o politică 'nltă, megalomania acestor juni a ajuns la gradul cel mai 'nalt.

Ei nu sĕ uită în jur. Nu vĕd jidovi subjugați, nu vĕd turci și alte naționalități desbrăcate în Dobruja de tot ce e național. Nu vĕd, că în Dobruja pe lângă o mână de rumâni, sûnt o mulțime de oameni de alte naționalități, cari ar putea pretinde să fie considerați de element deschilinit etnic.

Dar de unde? Cuconașii pentru România fac o escepțiune. În România poate fi subjugat turcul, evreul, alte naționalități. Ei însă trimit felicitări lui Imbriani.

Eduard Silberstein din Braila încă a adresat o scrisoare către deputatul Imbriani în chestiunea izraelită din Rumânia. Iat'o:

Braila 2 (14) Noembre, 1891.

Dlui deputat Imbriani în Roma.

Scumpe Domnule deputat!

Daţi-mi voie, ca înaintea ilustrului areopag de pace, adunat în cetatea eternă şi la care d-tră înşi-vĕ luaţi parte într'un mod aşa de nobil, să sĕ plĕdezĕ o causă revoltată în toate părţile civilisate, dar nu în ţara noastră. Este causa libertăţii conştiinţei. Şi care alt tribunal ar fi oare mai competent să fiĕ sesisat de această causă de cât congresul actual, care bazânduse pe propriile sublime şi eterne ale progresului, civilasaţiei şi umanităţii, discută problemele cele mai înalte.

Ţara noastră a trimis şi ea representanţi la acest congres, cari fără îndoială sĕ arată cu desĕvĕrşire înteresaţi de bună-starea şi progresul tuturor naţiunilor. Şi totuşi în ţara noastră esistă 200.000 de cetăţeni, cari sunt lipsiţi de drepturile politice şi chiar de o mare parte a drepturilor civile find-că sunt de confesiune mosaică. Rusia n'a trimis representanţi, pentru-că înţĕlegea prea bine, că ar fi o insultă adusă ilustrei adunări de a vorbi acolo de libertate, fraternitate şi umanitate, pe când în ţară toate acestea sunt călcate în picioare.

Ai noştri însă nu sunt aşa de scrupuloşi. Ei trimit în exil bărbaţi de ştiinţă Israeliţi (ca Gaster) şi vorbesc de progresul ştiinţĕi; esclud pe studenţii de confesiune mosaică din ori-ce comunitate cu colegii lor de prin Universităţile ţĕrei şi sĕ fălesc, că sunt conduşi de spiritul ştiintific; răpesc la 200.000 de cetăţenii harnici şi deştepţi drepturile cele mai elementare şi merg la congresul păcei pentru a cânta himnul progresului, al libertăţii şi al civilisaţii.

Aceiaşi deputaţi cari au gură plină de vorbele frumoasĕ: progres, civilisaţie şi umanitate, vor vota mâne proiectul actualului ministru al instrucţiunei publice (d. Poni), care vrea să dee afară pe copii Israeliţi din şcoalele primare.

Israeliţii sunt goniţi din sate, sunt persecutaţi s'a votat aproape o moţiune (a dlui Ceaur Aslan) de a sĕ numi o comisinne de „salute" (?!), care să aibă putere absolută şi escepţională asupra tuturor cetăţenilor de confesiune israelită — un fel de *jus vitae ac necis*, — şi să proclamă departe de ţară principiile eterne ale libertăţii, fraternităţii şi egalităţii.

Ce hipocrisie!

Ilustrul congres lăsa-va el oare să-i scape aceasta ocasie solemnă pentru a reaminti delegaţilor Rumâniei datoriile lor către umanitate şi civilisaţie a căror causĕ ei au venit ca s'o apere?

Oare pacea şi progresul umanităţii întregi nu este ea basată pe pacea şi progresul popoarĕlor, cari o compun?

Oare congresul n'ar trĕbui el să veghieză, ca numai ţĕrile, cari au adoptat principiile libertăţii conştiinţĕi să poată fi admisĕ a discuta nişte cestiuni atât de nobile şi aşa de sublime ca acele ce el este chiemat a trata?

Oare aceasta nu e condiţia *sine qua non* a oricărei discuţiuni?

D-tră, nobil advocat şi campion al libertăţi popoarĕlor, îmbrăţişaţi causa noastră, care nu e numai a noastră, ci a tuturor apĕsaţilor, a tuturor ultragiaţilor, victime ale fanatismului, ale pasiunei, ale ignoranţĕi.

În triumful fraternisărei popoarĕlor a cărui espresiune sublimă este congresul actual, nu lăsaţi să sĕ înăbuşască acest ţipĕt de disperare al apĕsaţilor din această ţară.

Veştezîţi hipocrisia! faceţi să triumfe adevĕrul şi veţi fi bine-meritat de la umanitate şi de la ţara noastră în deosĕbi.

Scuzaţi, Domnule, aceste rînduri, — *facit indignatio veracis*, — pe cari le crez venite tocmai la tîmp şi pe cari nu puteam să mĕ opresc de a vi le adresa în firma convingere, că tot, ce priveşte libertatea şi progresul, găseşte în nobila d-tră înimă un rĕsunet puternic.

Primiţi, prea scumpul meu Domn, espresiunea considerăţiunei mele celei mai înalte, cu care rĕmân

Al Domniei-voastre devotat:

Ed. Silberstein.

Dar coconaşii au protestat contra atitudinei Silberstein, după-ce ei îs de părere că jidovul în România nu-i om, el poate fi subjugat, maltratat; nu poate posĕde drepturi omeneşti.

„De ce să nu apĕrăm, scrie Revista Izr. (nr. 21), şi noi causa noastră cu aceea-şi bărbăţie, cum pledează d. Fleva pentru aceea a Rumânilor din Ungaria şi din Besarabia? Ni să pare, că soartea acestor din urmă nu e mai deplorabilă decât ceea a noastra. Precum d. Fleva a adus, fără mandat causa Rumânilor transcarpatini înaintea Congresului păcii, tot aşa a putut să apelezĕ şi d Silberstein la aceiaşi instanţă în favoarea noastră, cu toate că nimeni dintre noi nu i-a dat vre-o împuternicire să facă acest paş. În ţară în deşert ne plângem, nimeni nu este, care să ne asculte plânsurile noastre; de n'ar fi permis să ne apelăm nici la o corporaţiune, cum e Congresul păcii, cui să ne adresăm?"

Fereasc'o Dzĕu pe România, liberalismul coconaşilor de ruşinea tîrgului; de oamenii cei fără de ruşine, — de oamenii inconsecuenţi, bolundatici şi netrebnici! Viitoriul României e mult amĕnînţat prin nebunia fiilor sĕi!

*

Tribuna scrie (nr. 274/91):

„Revista „Ungaria", numĕrul 3, după cum aflăm din foile clujene, începe printr'un articol „Imoralitatea în politica noastră" de Moldován Gergely. Autorul vorbeşte de funie în casa spânzuratului. În acelaşi tîmp individul Moldován Gergely scrie necrologe „călduroasĕ", aşa spun foile maghiare, despre Hunfalvy şi Wenzel, doi inimici ai poporului român."

Da. În „Ungaria“ s'au scris necroloage călduroasă despre Hunfalvy și Wenzel, cari n'au fost inimicii poporului rumân, ci au fost inimicii nebunaticilor scriitori rumâni și prostiilor lor. Hunfalvy mai mult a servit causĕi rumâne din punct de vedere științific, decât toată familia lui Slavici, lui Căsălțan și Balteș laolaltă, și când nici cenușă nu vor fi acestia și nici îș va aduce aminte de ei nimene din neamul rumânesc, numele lui Hunfalvy și atunci încă va fi respectat de toți rumânii, cari știu a respecta munca serioasă științifică.

Cu privire la cuvêntul „individ“ firește, M. G. este un invid, adecă o ființă de sîne stătătoare.

Slavici, Căsălțan, Balteș, și ceialalți de pănura asta, n'au fost, nu-su, și nu vor fi indivizi nici odată.

*

Cel cu „Rom. Revue“, dl. Diaconvich, zîce, că noi n'avem drept a păși înaintea poporului rumân cu cugete, cu scrieri rumânești.

Pentru-ce? noi nu cerem de la poporul rumân nimic, nici bani, nici încredere. Noi scriem pentru-că multe avem de scris, și n'avem voie a tăcea și mai departe, a gusta din nebuniile „anteluptătorilor“ și „semizĕilor“ nostri fără critică.

Apoi dl. Diaconovich nu ne deie nouĕ nici un sfat; nici nu vorbească despre noi, căci el e cel cu musca pe căciulă. El prin Patriă împrăștia aceleași păreri odată, de care eu îsu pătruns din copilărie. Eu încă nu mi-am schimbat fața; din gură nu mi-am făcut altă parte a trupului, precum a făcut dl. Diaconovich. Și el tot există. Sau doară între rumâni pot exista toate ființĕle amfibiale, fățarnice, neconsequente, lacome, fără caractere, dar acelea, cari au fost de o părere și în toată viața lor s'au luptat pentru'n ideal nu-l au dreptul de viață? După părerea dlui Diaconovich nu! Însă părerea dlui Diaconovich n'are atâta valoare în vieața publică, câtă ar avea musca aceea, care îș curățește aripile pe căciula lui Diaconovich!

*

Mult vorbesc foile noastre și cele din Rumânia despre constituționalismul unguresc. Zîc, că în lume nicăiri nu sĕ fac alegerile de deputați iarna, ca la noi, o brudalitate, bărbărie nespusă!

Dar ce-i cu oamenii noștrii? Nu vĕd, nu aud, nu sîmțĕsc? Afară de ură în contra ungurilor nu-i conduc nici un sîmț mai curat în lucrările lor?

Căci în România togmai atunci sĕ vor alege deputații pentru cameră și senat, când sĕ vor alege la noi. D'apoi în Romnia o alegere de iarnă nu-i brutalitate, bărbărie?

Aceste-su nebuniile noastre, cu care îl îndopăm poporul.

Crix-Crax.

BIBLIOGRAFIE.

I. Cărți rumânești.

„*Chrestomatiă Română*“ de Gaster, texte tipărite și manuscrisĕ (secolul XIV—XIX.) dialectale și populare, cu întroducere, gramatică și un glosar romano-frances. II. volume. București, 1891 libr. Socec. Prețul 22 lei 50 franci.

„*Codicele Mateiu Voilean*“. De Mateiu Voilean, Sibiu, 1891. 8°.

Din „*Studii asupra constituțiunii Românilor*“, au apărut fasciclele XIII și XIV., cu cari sĕ incheie șirul de studii. De G. G. Meitani. București, 1891.

„*Chiuituri*“, de Joan P. Reteganul. Gherla, 1891. 8°.

„*Istoria Universală*“ evul vechiu și evul mediu, de Joan Slavici. București, 1891.

„*Studiu critic asupra lui Eminescu*“ de Dr. A. V. Gram'a. Blaj, 1891.

Dr. Barcian D. S. Familia Illustrată. Apare în fiecare Duminecă. Sibiu, Inst. Tipografic.

Theodorescu D. Istoria literaturei latine. București, Socec, 2 lei.

II. Cărți ungurești.

Gonda Dezső. Ismerőseim. Elbeszélések. Angyalfy Erzsi rajzaival. (8-r. 196 lap.) Budapest, 1891. „Athenaeum“. 1 frt 50 kr.

Verne Gyula. Huszezer mértföldnyire a tenger alatt. Forditotta Zempléni P. Gyula. (8-r. 176. 143 lap.) Budapest, 1891. Eisler G. 80 kr.

Blum Béla dr. Az örökség megszerzéséről. A hazai jogtörténet és az összehasonlító jog szempontjából, tekintettel az örökösödési eljárásra vonatkozó törvények módosításáról és kiegészitéséről szóló törvényjavaslatra. (8-r. 54 lap.) Pécs, 1841. Engel Lajos. 60 kr.

Keglevich Béla gr. A beteg parlament. (8-r. 24 lap.) Budapest, 1891. Franklin-Társulat. 20 kr.

B. Kiss Zoltán. A pénzintézeti kettős könyvvitel. Második kiadás. (N. 8-r. 137 lap.) Budapest 1890. Gerő és Kostyál. 1 frt 80 kr.

Tipografia „Magyar-Polgár“ în Kolozsvár.